

# Natuurhistorisch Museum Rotterdam: Jaarverslag 2011

[Dit jaarverslag is het 25ste van de Stichting Natuurhistorisch Museum Rotterdam]



▲ De neushoornkop werd op 26 augustus 2011 van de muur geslagen. (Jaap van Leeuwen)

**H**et jaar 2011 was het jaar van de neushoorn. De brutale diefstal van onze neushoornhoorns door een uiterst professionele, internationaal opererende bende criminelen (in 2011 stalen ze circa 30 hoorns uit een twintigtal musea) was een dieptepunt voor het museum. Een kleine pleister op de wond vormde de enorme publiciteit die de roof genereerde. 2011 was ook het jaar van zorgen om de financiën. Een al meerdere jaren durende stop op indexering (inflatiecorrectie) van het subsidiebedrag, gekoppeld aan telkens stijgende prijzen, huurlasten,

salarislasten, etc., komt feitelijk neer op een jaarlijkse korting van 4 à 5 procent. Daardoor is intussen al het merg uit de botten gezogen en sluit het museum het jaar af met een flink tekort. De toekomst ziet er vooralsnog niet hoopvoller uit.

Positiever nu. 2011 is ook het jaar dat we meer kinderen en jongeren ontvingen (ondanks een licht gedaald bezoekersaantal), en dat stemt zeker hoopvol.

2011 is het jaar van de nieuwe huisstijl, die in september feestelijk door burgemeester A. Aboutaleb werd onthuld voor de microfoon

van Vara's Vroege Vogels en het luisterend oor van ca. 700.000 landgenoten. En er was meer positiefs te melden:

- Bureau Stadsnatuur betrok zijn nieuwe, lichte en ruimere kantoor op de zolderetage van ons gebouw, Villa Dijkzigt
- de opdrachten van Bureau Stadsnatuur zorgden voor een goede omzet, waarbij van crisis relatief weinig te merken was
- twee tentoonstellingen in het bezoekerscentrum Futureland op de Tweede Maasvlakte trokken veel bekijks
- en de digitale ontsluiting van de collectie gaat in grote snelheid verder

Toch overheerst de zorg voor de toekomst. Kunnen we ons ambitieuze en veel aandacht trekkende programma ook in de jaren na 2011/2012 blijven voortzetten?

## BEZOEKERS

In 2011 registreerde de museumkas 38.761 bezoekers in het gebouw Villa Dijkzigt. Dat zijn er 1705 (4%) minder dan in 2010. Daarnaast genereerden twee tentoonstellingen buiten het gebouw veel bezoek. Een opsplitsing van de aantallen staat in de tabel op de volgende pagina.

De daling van de bezoekersaantallen in het museumgebouw met vier procent komt voor rekening van minder bezoekers in de Museumnacht, minder reguliere museumbezoekers en minder gebruikers van de Hoboken Salon. Hier tegenover staat gelukkig weer een toename van het aantal kinderen dat het museum in schoolverband bezocht, van 3790 in 2010 tot 4235 in 2011.

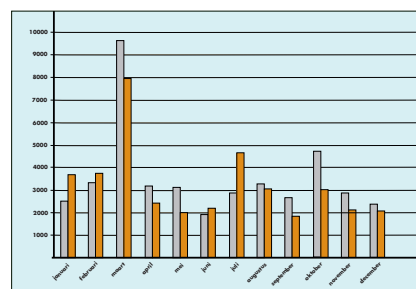
Van de 24.390 reguliere museumbezoekers (807 minder dan in 2010) kochten 5084 volwassenen (21 %) een toegangskaartje voor het volle tarief. Het aantal personen

bezoekerscategorie	aantal	%
reguliere museumbezoekers	24.390	62,9
museumnachtbezoekers	4.422	12,1
kinderen in basisschoolverband (museumlessen voor 149 groepen)*	2.883	7,4
leerlingen VO (museumlessen) en overige jongeren**	1.342	3,4
kinderen in feestjesverband (268 feestjes)	2.136	5,5
kinderen met een Jeugdvakantiepaspoort	1.830	4,7
huurders/gebruikers Hoboken Salon ***	1.758	4,0
<b>totaal in museumgebouw</b>	<b>38.761</b>	<b>100</b>
bezoekers van twee tentoonstellingen in FutureLand (over de fossielen van de 2e Maasvlakte en Havennatuur)	56.477	
<b>totaal bezoekersaantal</b>	<b>95.238</b>	

\* inclusief deelnemers MuseumJeugdUniversiteit  
\*\* allemaal begeleide activiteiten  
\*\*\* gasten, huwelijken, recepties, lezingen, deelnemers vergaderingen, conferenties etc.

van 5-15 jaar dat met een kinderkaartje binnenkwam bedroeg 2820 (11.5 %). Alle andere reguliere bezoekers passeerden de kassa zonder te betalen of met een korting, bijvoorbeeld ter begeleiding van een schoolklas (584 docenten) of kinderfeestje (542 ouders), als kleuter (1.137), met een RotterdamPas (4.063 bezoekers, 16.6 %), met een Museumkaart (5205 bezoekers, 21.3 %) of tijdens het Nationaal Museumweekend (672). Van de regeling waarbij kinderen van 5-15 jaar op woensdag gratis toegang hebben, maakten 791 kinderen gebruik. De leeftijdscategorie 0-16 (kind) was goed voor 36.2 % (14.037) van het totaal aantal bezoekers in het museumgebouw. Dit was 30 % (12.437) in 2010.

De bezoekersaantallen schommelden in de meeste maanden tussen de 2000 en 4000. Maart gaf traditiegetrouw een piek te zien, dankzij de Museumnacht. Een tweede piek van bijna 5000 bezoekers deed zich in juli 2011 voor ten gevolge van extra bezoekers met een Jeugdvakantiepaspoort.



▲ Bezoekersaantallen van Het Natuurhistorisch per maand in 2010 (grijs) en 2011 (oranje).

De website van het museum (www.nmr.nl) had in dit verslagjaar 236.500 bezoekers (gemiddeld 648 per dag), waarvan 184.800 unieke. In 2010 waren dat er in totaal 304.000.

## PUBLIEKSACTIVITEITEN

### Vaste tentoonstellingen

#### wereldNatuur

Dit collectieoverzicht, waarbij talloze geconserveerde dieren zijn ingedeeld naar hun basismilieu, water, land of lucht, onderging geen ingrijpende wijzigingen.

#### Het Kabinet van dr A.B. van Deinse

De collectie van de Rotterdamse leraar biologie en walviskenner dr A.B. van Deinse (1885-1965), samengebracht in het zogenaamde 'Kabinet', onderging geen wijzigingen.

#### Skelet Ramon

Het skelet van deze beroemde Aziatische olifant bleef te zien in zijn vaste verblijfplaats, de torenkamer. Zijn merkwaardige mijteninfectie bleef in 2011 beperkt tot slechts één explosie in de zomermaanden.

### Semipermanente exposities

#### Opgeraapt Opgevestigd Uitgehakt fossielen uit Nederlandse bodem

Dit is een uniek overzicht van fossielen uit Nederlandse bodem. Deze semipermanente presentatie neemt

de bezoeker mee in de tijd, van 500 miljoen jaar oud buizenzandsteen uit Drenthe, 70 miljoen jaar oude zee-egels uit het Limburgse Krijt tot de relatief jonge skeletdelen van mammoet, sabeltandtijger en beloega die uit de Noordzee zijn opgevestigd. Deze en andere prachtfossielen - topstukken uit Nederlandse museumcollecties en privéverzamelingen - geven een beeld van onze prehistorie dat nergens anders zo compleet te zien is. In 2011 werd de tentoonstelling niet aangevuld.

### Tijdelijke exposities (intern)

t/m 6 maart

#### Ptero's boven Rotterdam

vliegende reptielen uit de oertijd

Deze tentoonstelling van onder andere de op ware grootte gemaakte modellen van het grootste vliegende dier aller tijden, de Quetzalcoatlus was reeds in 2010 begonnen.

t/m 6 maart

#### Martin Linnartz: Metamorfosen

tekeningen geïnspireerd door Kafka's 'De gedaanteverwisseling'

Deze tentoonstelling, geïnspireerd op een novelle van Franz Kafka, opende in het vorige verslagjaar.

26 januari t/m 6 februari

#### Leslie Thornton - ((((((Binoculars))))))

De legendarische, experimentele filmmaker Leslie Thornton startte met een prachtige serie monitorwerken.

Elk beeld peilt naar een diepere laag van het sublieme in de natuur, om juist wat verdrongen of verbannen werd aan de oppervlakte te brengen. De contrasten tussen schoonheid en lelijkheid, net als tussen goed en kwaad, komen samen in een botsing van tegengestelden: elke 'stereoscopische' monitor toont de combinatie van een documentaire met een caleidoscopisch beeld. In de film (((((( Binoculars ))))) werd de bezoeker van diorama's en natuurhistorische musea op een intrigerende manier onder de loep genomen. De film en de monitorwerken maakten deel uit van het IFFR XL-programma. Bezoekers hadden gratis toegang tot het museum met een XL-pas van het filmfestival. Hiervan maakten 114 personen gebruik.

12 maart t/m 13 juni  
**Rabbits can't swim**  
 foto's van Cindy Jansen

In de fototentoonstelling 'Rabbits can't swim' van Cindy Jansen (1976) stond de confrontatie centraal tussen de natuurlijke en de menselijke ruimte; het onoplosbare contrast. Ook al poogt het artificiele licht in de foto's hen te verenigen, de twee kunnen niet samen, er blijft altijd een scheiding. De titel 'Rabbits can't swim' duidt op deze incompatibiliteit. Het exposeren van het zeer autonome werk van Cindy Jansen wierp een nieuw licht op de vaste collectie van het Natuurhistorisch Museum: zij bevraagt de natuur - haar schoonheid en onafhankelijkheid - op intrigerende wijze. De tentoonstelling bestond uit dertien foto's (70-x70



▲ Rabbits can't swim #10. (Cindy Jansen)

cm). De catalogus was te koop in de museumwinkel.

2 april t/m 28 augustus  
**Nachtbrakers**  
 alles over uilen

Uilen hebben, als enige in het vogelrijk, hun ogen naar voren staan. Dat geeft ze iets menselijks en verklaart waarom wij van oudsher door uilen geboeid zijn. De expositie 'Nachtbrakers' toonde en vertelde alles over uilen. Over de soorten die bijna overal in Nederland voorkomen (ransuil, kerkuil, velduil, steenuil en bosuil) en de zeldzame gasten zoals sneeuwuil, ruigpootuil, oehoe, dwergooruil en dwerguil. Speciaal voor deze tentoonstelling was de opgezette Rotterdamse dwergooruil uit het collectiedepot gehaald. Dit is het eerste exemplaar van zijn soort dat in Nederland werd gevonden, aan de Westerkade in september 1890. Behalve over de biologie van uilen (nesten, broeden, opgroeien van de jongen, de nachtelijke jacht, voedsel, braakballen) ging 'Nachtbrakers' ook over uilen in de volkenkunde, kunst en film. Deze grote uilententoonstelling, gemaakt door het Natuurmuseum Fryslân, aangevuld met eigen collectiestukken, was geschikt voor jong en oud. Kinderen konden digitaal braakballen pluizen en een uilen-memoryspel spelen.

22 juni t/m 4 september  
**PaSsiekidS, talent in de aanbieding**  
 kinderen verbeelden hun passies

Deze tentoonstelling vormde de afsluiting van een manifestatie waarbij kinderen van 4 tot 13 jaar beeldende kunst ontdekken om hun eigen verhaal te vertellen. Beeldende kunstenaars verzorgden hiervoor gedurende enkele maanden series workshops in buurthuizen in de Rotterdamse deelgemeenten Delfshaven en Feijenoord. PaSsiekidS sloeg zo een brug tussen beeldende kunstenaars en jeugd in oude wijken. In de expositie gingen de kids in op hun passies en talenten, weergegeven in onder meer (zelf-) portretten, collages en objecten. De tentoongestelde werken gaven daarbij (impliciet) aan hoe kinderen zich willen inzet-



▲ Opening PaSsiekidS. (Jaap van Leeuwen)

ten voor een positief leven in hun wijk, als bijdrage aan een betere wereld. Naast de kunstwerken gaf een fotopresentatie een indruk van de kinderkunstenaars tijdens het werkproces. PaSsiekidS Rotterdam maakt deel uit van een project in de vijf steden Rotterdam, Utrecht, Amersfoort, Tilburg en Haarlem. Totaal deden ruim 400 kinderen mee. Per stad vond een overzichtstentoonstelling plaats.

15 juni t/m 18 september 2011  
**'Zomer in de tuin'**  
 aquarellen van Clazien Immink

Clazien Immink (1946) is beeldend kunstenaar te Rotterdam. Zij exposeerde onder andere in het Jeroen Boschhuis in Den Bosch, het Museum Kempenland in Eindhoven en het Markiezenhof in Bergen op Zoom. Haar meest recente opdracht was het burgemeestersportret van Bram Peper, gemaakt voor het Rotterdamse stadhuis. Met de tentoonstelling 'Zomer in de tuin' toonde Clazien Immink een keuze uit haar werk waarvoor zij inspiratie vond in de natuur. Op een enkel lieveheersbeestje en een paar vogels na, zijn de aquarellen botanisch van aard. Figuratieve beelden wisselden af met abstracties. Kleuren en vormtaal verwezen naar planten en bloemen, zoals iris, hortensia, lobelia, lathyrus, kattenstaart, klaproos en kamille. Ontstaan vanuit



▲ Papavers, 70 x 50 cm, 2002. (Clazien Immink)



nauwkeurige observatie is het uiterlijk delijke werk speels en verrassend in materiaalgebruik, kleurkeuze en compositie. De tentoonstelling bestond uit tien werken.

30 september t/m 25 maart 2012  
**Van Piep tot Stok: jong geleerd, oud gezond!**

Heeft luchtverontreiniging invloed op een ongeboren kind? Wat kunnen we leren van scans van de hersenen van kinderen? Kunnen we dementie al opsporen, voordat de patiënt er last van krijgt? Hebben sommige mensen meer kans om te gaan roken, en kunnen sommige rokers makkelijker stoppen dan andere? Deze en andere vragen stonden centraal in deze tentoonstelling die werd samengesteld door het Erasmus MC in het kader van het project 'Het Familiealbum'.

Medische onderzoekers van het Erasmus MC zijn geïnteresseerd in grote groepen gezonde mensen, zoals de 10.000 kinderen die deelnemen aan Generation R en de 13.000 45+ers van ERGO. Ze kijken niet alleen naar medische achtergronden, maar ook naar leefstijl en genetische achtergrond. De tentoonstelling liet zien hoe de deelnemers aan deze unieke Rotterdamse bevolkingsstudies een belangrijke bijdrage leveren aan nieuwe kennis over gezondheid en het ontstaan van ziekten.

De tentoonstelling belichtte verschillende aspecten van de bevolkingsstudies, zoals groei en ontwikkeling, gezond ouder worden, ziektebeelden, geneesmiddelen, maar ook wetenschappelijke methoden en gewoonten. Bezoekers konden bloedvaten in de eigen ogen bekijken, de geluiden leren kennen van verschillende MRI-scanners en uitvinden wat je 'loopje' zegt over je gezondheid.



▲ Opening Van Piep tot Stok. (Jaap van Leeuwen)

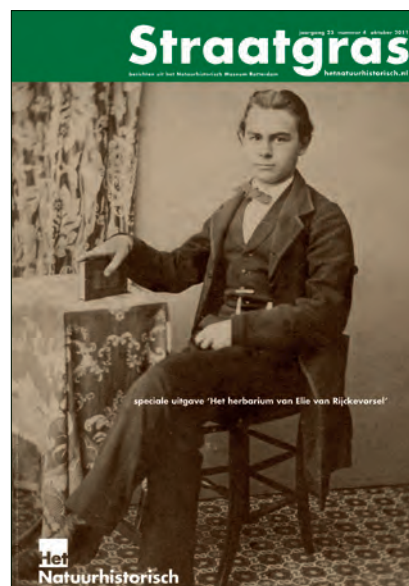
Dit was de vijfde tentoonstelling die het Natuurhistorisch Museum en het Erasmus MC samen maakten. Het begon met het spraakmakende 'Plant je voort!' in 2002. 'Mensbeeld: kijk naar je eigen' en 'Prikkel: Pijn & Pret' volgden in 2003 en 2005. Vlak voor de Mexicaanse griep uitbrak, opende in februari 2009 'H5N2 - de evolutie van een griepvirus'. Met 'Van Piep tot Stok' richtten de beide burens zich weer op een breed publiek dat in gezondheid en biowetenschap geïnteresseerd is.

1 oktober t/m 8 januari 2012  
**Het Herbarium van Elie van Rijckevorsel**

Elie van Rijckevorsel (1845-1928) is een gentleman-vorser uit een vooraanstaand Rotterdams kooplieden-geslacht die de wetenschap boven de handel verkoos en globe-trotter werd. Zijn reizen en verzameldrift hebben het Rotterdams cultuurbezit enorm verrijkt. Een groot deel van zijn collectie vormde de basis van het Wereldmuseum, maar ook andere Rotterdamse musea en het Gemeentearchief bezitten collecties van Van Rijckevorsel. Vanaf september 2011 toonden vijf musea diverse kanten van deze grote Rotterdammer. Het herbarium van Elie van Rijckevorsel bestaat uit twee dikke banden met kunstig samengestelde bladen vol gedroogde bloemen en planten van locaties die uiteenlopen van Brazilië tot het Westplein en van Bayreuth tot Krooswijk (*sic*). Het diende als souvenir van de reizen die Elie van Rijckevorsel als jongeman maakte van 1863 tot 1883.

Het Natuurhistorisch exposeerde deel 1 van zijn herbarium (1863-1882) en twee van zijn schetsboekjes, aangevuld met gedroogde planten uit de eigen collectie van het museum en enige serviesstukken (uit particulier bezit) die Van Rijckevorsel met bloemmotieven beschilderde.

De planten die Elie in Rotterdam verzamelde, zijn vermoedelijk afkomstig uit tuinen. Sommige van zijn herbariumbladen zijn ware kunstwerkjes – bijna borduurwerk, die ons een kijkje gunnen in de geest van een bijzondere persoon.



▲ Er verscheen een speciale uitgave van Straatgras over het herbarium van Elie van Rijckevorsel.

Bij deze tentoonstelling verscheen een special van het museumtijdschrift Straatgras (jaargang 23, nummer 4, met een eigen paginanummering 1-40), met een vrijwel complete facsimile van het herbarium, een essay over deze plantenverzameling door Jelle Reumer en 'botanische notities' door stadsbotanicus en collectiebeheerder planten, Remko Andeweg. Deze uitgave en de tentoonstelling werden geproduceerd dankzij financiële steun van de Erasmusstichting.

### Tijdelijke tentoonstellingen (extern)

19 februari t/m 17 april  
**Maasvlakte 2: zand en botten van de zeebodem**

In deze tentoonstelling die Het Natuurhistorisch speciaal voor en in het informatiecentrum voor Maasvlakte 2 'FutureLand' maakte, werden de mooiste fossiele skeletdelen van de tien diersoorten die inmiddels zijn opgevist uit het zandwingsgebied van Maasvlakte 2 getoond. Hieronder bevonden zich het complete bekken met achterpoot van een wolharige mammoet, een mammoetslagtang en de inmiddels wereldberoemde fossiele hyenakuitel. Deze expositie in FutureLand trok ruim 26.000 bezoekers.



▲ Havennatuur groeit en bloeit.

## 25 juni t/m 6 september Havennatuur groeit en bloeit

Voor deze expositie, ook geproduceerd voor en in FutureLand op de Maasvlakte, leverde Bureau Stadsnatuur de kennis en het museum collectiestukken. De tentoonstelling gaf een beeld van de wilde dieren en planten die in het Rotterdamse havengebied voorkomen. Per leefgebied met een eigen dynamiek en bijbehorende flora en fauna - lopend over de Maasvlakte van west naar oost, van het strand, over de duinen, door droog en vochtig grasland naar het industriegebied - maakte de bezoeker kennis met verrassende natuur die overal groeit en bloeit. Hiervoor veranderde de standplaats van een aantal topstukken uit de museumcollectie, waaronder het beroemde ijzeren duivennest, van de Westzeedijk naar de Maasvlakte. Deze tentoonstelling trok ruim 30.000 bezoekers.

## Bijzondere activiteiten

### 5 maart Rotterdamse Museumnacht

Doordat de tiende Rotterdamse Museumnacht opende op het plein tussen de Kunsthal en het museum was het direct stampend druk. Na afloop stond de teller op ruim 4400 bezoekers. Vooral de laborantes van het Laboratoire d'Odeur trokken met hun Oxinosine Simulator veel

publiek dat na een snuffje van het knuffelhormoon Oxinosine 5Mille+ met vlinders in de buik de rest van het museum bekeek. De voorstelling 'Visserke Vis' van Theater Grrr trok zes keer een volle zaal met kinderen en hun ouders.

### 9 maart Hoboken Lecture

Nieuw in dit verslagjaar is de Hoboken Lecture waarvoor het museum en de British Council in samenwerking met de Koninklijke Nederlandse Academie van Wetenschappen jaarlijks een vooraanstaande Britse wetenschapper uitnodigen om nieuwsgierige Rotterdammers (en andere belangstellenden) op niveau over zijn/haar vakgebied te vertellen. Op woensdag 9 maart kwam de befaamde Britse astrofysicus Lord Martin Rees naar Rotterdam om de eerste Hoboken Lecture te geven. In zijn lezing 'From Big Bang tot Biosphere' sprak Lord Rees, beter bekend als de Astronomeer Royal, over geschiedenis en toekomst van (leven in) de kosmos. Wetenschapsjournalist Govert Schilling modereerde de discussie en studenten van Codarts speelden ter afsluiting enige stukken uit de 'Hoboken Verzeichnis' van Haydn. De Engelstalige lezing trok ruim 200 belangstellenden.

### Educatieve bruiklenen

In totaal vonden 20 educatieve/tentoonstellingsbruiklenen van collectie-materiaal hun weg naar, onder andere, Yolanda Folmer, Manimal Works, FutureLand, Stichting Scouting JMC, Henk de Jong, Stichting De Witte Mus, Basisschool Het Mozaïek (Krimpen a/d IJssel), Vogelklas



▲ De eerste Hoboken Lecture met de lezing 'From Big Bang tot Biosphere' van Lord Martin Rees. (Niels de Zwart)



▲ De laborantes van het Laboratoire d'Odeur. (Jaap van Leeuwen)

Karel Schot, Vroege Vogels TV, Museum Schokland, Pentacollege (Spijkenisse), Hans Post, Van Gogh Museum, R.A. Staats, Koningin Wilhelminaschool (Gouda), Steekmuseum Krimpenerwaard, Mirjam v/d Berg, Stichting 't Walvisvaardershuisje (Oudeschild) en OBS De Toermalijn (Spijkenisse).

## HET JAAR ROND

### Januari

Het Natuursprekuren van 5 januari stond in het teken van reptielen. De 'Exocrawlers' demonstreerden hierbij een aantal levende slangen, een unicum in het museum. Bureau Stadsnatuur stelde op 10 januari met een telling de huiskraaienpopulatie van Hoek van Holland vast. Op 15 januari hield het museum de traditionele nieuwjaarsreceptie en op 16 januari opende Kees Moeliker in de Vishal te Haarlem de tentoonstelling *Come Back* van Alet Pilon en Jaap de Ruig waarin de relatie tussen mens, dier en dood centraal stond. Op 16 januari organiseerde bSR-ecoloog André de Baerdemaeker live voor de camera's en microfoons van het RTV Rijnmond *Nieuws en Radio Rijnmond* de jaarlijkse telling van halsbandparkieten op de slaapplek in Overschie. In de daarop volgende week was het resultaat van de telling ook in enkele kranten te lezen. Jelle Reumer sprak op 17 januari in het Volkskrant Kenniscafé in De Balie te Amsterdam in het kader van het thema 'buitenaards leven' over *Een pissebed op Ameland*. De jaarlijkse middag waarin het museum onderwijsgevenden informeert over het lessenprogramma vond plaats op 19 januari. Op 22 januari vond in de Hoboken Salon van het museum de presentatie plaats van het boek *Pterosauriërs - vliegende tijdgenoten*



▲ André Veldmeijer bij de presentatie van het boek *Pterosauriërs - de vliegende tijdgenoten van de dinosauriërs*. (Kees Moeliker)

van de dinosauriërs geschreven door André Veldmeijer, Mark Witton en Ilja Nieuwland. Niels de Zwarte verzorgde op 26 januari een avondvullende lezing over Zoogdieren voor KNNV-afdeling Gouda. In de *Echo Rotterdam-Overschie* stond op 28 januari een interview met ecoloog Garry Bakker over de toename van halsbandparkieten in Rotterdam.

### Februari

André de Baerdemaeker was op 1 februari gesprekspartner bij de expertmeeting voor de soortenstandaard voor de huismus voor het ministerie van EL&I. Op 11 februari schoven Garry Bakker en Niels de Zwarte aan bij de bespreking van de gewone dwergvleermuis. Deze standaards zullen vanaf heden de uitvoering van de Flora- en faunawet voor deze soorten bepalen. Op 2 februari ging het Natuurspreekuur over fossielen die op het strand gevonden worden en op 12 februari kropen ecologen van Bureau Stadsnatuur in Rotterdamse bunkers, op zoek naar vleermuizen. Op 15 februari 2011 presenteerden Niels de Zwarte en Garry Bakker een natuurplan voor Golfpark Rotterdam aan omwonenden en belanghebbenden, hetgeen goed werd ontvangen. De Politieacademie oefende op 16 februari een VIP-ontvangst in het museum. Ook op die dag organiseerde het Wetenschapsknooppunt (EUR) in de Hoboken Salon van het museum de startconferentie van de lessenreeks *Het Familiaalalbum*. Kees Moeliker gaf hierbij een lezing over wetenschap die je eerst doet lachen en daarna aan het denken zet. Op 19 en 20 februari vond in FutureLand op de Maasvlakte het Fossielenweekend plaats. Hierbij opende de expositie van topstukken uit de NMR-collectie die uit



▲ Cindy Jansen bij de opening van *Rabbits can't swim*. (Jaap van Leeuwen)

het Maasvlakte 2 zandwingebied zijn opgevoed en opgezogen, en gaven Jelle Reumer en Dick Mol lezingen en demonstraties. In het museum ging op 20 februari een nieuwe serie colleges van de MuseumJeugdUniversiteit van start met prof. dr Jan Hindrik Ravesloot over de vraag 'Hebben dieren ook vlinders in hun buik?'

### Maart

Het Natuurspreekuur van 2 maart ging over 'kleine kriebelbeestjes' en op 5 maart stond het museum bol van bezoekers van de 10e Rotterdamse Museumnacht. De eerste Hoboken Lecture vond plaats op 9 maart in de Parkzaal van het museum. Lord Martin Rees sprak over *From Big Bang to Biosphere* voor een aandachtig gehoor van ruim 200 gasten. Op 12 maart opende Petran Kockelkoren, hoogleraar Kunst en Technologie (Universiteit Twente), de fototentoonstelling *Rabbits can't swim* van Cindy Jansen. Kees Moeliker sprak op 13 maart in de Cavern Club in Liverpool over opmerkelijk diergedrag voor de Research afdeling van Unilever, en op 19 maart over hetzelfde onderwerp voor de University of Dundee, in het kader van de Britse National Science and Technology Week. Op 21 maart maakte *National Geographic* opnamen in en rond het museum voor de documentaire *Omens of Apocalypse* die handelt over zin en onzin rond vogels die massaal dood uit de lucht vallen. De Nationale Boomfeestdag was op 22 maart en bij die gelegenheid werd een perenboompje bij het museum geplant. Op het Geologisch Evenement in Amsterdam, op 27 maart, was het museum met een promotiestand aanwezig. Op 29 maart 2011 ondersteunde bSR een door het



▲ De documentaire *Omens of Apocalypse* werd in 2012 uitgezonden.

Rotterdams Milieucentrum georganiseerde cursusavond over de nieuwe WABO natuurwetregeling voor gemeenten, die werd gehouden in de Hoboken Salon.

### April

Op 1 april sprak Jelle Reumer de column 'Op zoek naar de chemie van de gedachtenkronkel' uit bij de opening van de Maand van de Filosofie in boekhandel Selexyz Donner in Rotterdam. Op 2 en 3 april was het Nationaal Museumweekend. Het museum stond daarbij in het teken van uilen. In dat kader opende schrijver Kester Freriks de tentoonstelling *Nachtbrakers*. Jelle Reumer sprak op 5 april over fossielen uit de Nederlandse bodem voor de GEA-kring Amstelland in Amstelveen. André de Baerdemaeker was op 5 april gesprekspartner bij de expertmeeting voor de soortenstandaard voor de buizerd voor het ministerie van EL&I. Het Natuurspreekuur ging op 6 april over amfibieën. Kees Moeliker hield een voordracht over uilen voor de Unie Late-Night in De Unie in Rotterdam. Niels de Zwarte gaf op 13 april 2011 een presentatie in Gouda voor het project Goudse Hartstocht, waarbij diverse mensen vertelden over hun passie. Aansluitend was er een excursie. Door het wegvallen van



▲ Nationale boomfeestdag 2012. (Jaap van Leeuwen)





▲ Braakballen pluizen tijdens de opening van de tentoonstelling Nachtkrakers. (Jaap van Leeuwen)

financiering moet het project *Natuur in Kaart* worden beëindigd. Op 18 april bracht bSR een persbericht uit dat het einde van dit project, dat honderden enthousiaste burgers van Rotterdam heeft opgeleid tot natuuronderzoekers, bekend maakte. In de *Havenloods*, editie Overschie, stond Remko Andeweg op 18 april met de vondst van geelmonnikskruid op landgoed de Tempel. Op 19 april 2011 sprak Jelle Reumer over Charles Darwin in de serie *Kennis voor de Toekomst* van Studium Generale, Universiteit Utrecht. Op 23 april 2011 verzorgde bSR in samenwerking met Zoogdierwerkgroep Zuid-Holland een presentatie over zoogdieren in Rotterdam. Aansluitend gingen de deelnemers over tot het uitvoeren van een monstertocht vleermuizen rond Rotterdam om waarnemingen te verzamelen voor de zoogdieratlas van Zuid-Holland, waar bSR aan heeft meegewerkt en -betaald. *Broeden op beton* is ook natuur is de titel van een paginagroot artikel dat op 23 april 2011 in de Volkskrant verscheen en waarin bSR-ecoloog Niels de Zwarte en twee andere ecologen werden geïnterviewd over natuur in de stad. Op 26 april was André de Baerdemaeker live te horen op *Radio Rijnmond* waarbij hij vertelde over vleermuisonderzoek.

## Mei

Het Natuurspreekuur van 4 mei ging over sporen (die dieren achterlaten). Op 8 mei sprak Niels de Zwarte over stadsnatuur voor Glynx in Vlaardingen en op 9 mei gaf hij een gastcollege over stadsecologie voor bouwkundestudenten van de Hogeschool Rotterdam. Op 11 mei vertelde André de Baerdemaeker op Radio Rijnmond over het wilde konijn in Rotterdam. Voor Natuur-

en Vogelwacht Rotta verzorgde Garry Bakker op 12 en 14 mei de cursusavonden *Vogelherkenning voor beginners*. Jelle Reumer gaf op 19 mei een gastcollege, getiteld *How do you landscape? over mens en landschap* aan de faculteit Bouwkunde van de TU-Delft. De collectie fossiele zeezoogdierresten van het museum werd op 26 mei voor DNA-onderzoek bemonsterd door Andrew Foote van de Universiteit van Kopenhagen. Wouter Moerland leidde een excursie voor de Leidse Biologenclub waarbij zij op 21 mei de Wassenarse duinen intraken op zoek naar nachtvinders en andere insecten. In het kader van activiteitweekend 'Een bos vol leven' gaf Garry Bakker leiding aan de excursie voor het publiek in het Balijbos in Zoetermeer. Op 25 mei 2011 was bSR wederom in het nieuws. Ondermeer in het *Alphens Nieuwsblad* met artikelen over hoe Garry Bakker en Mark Grutters rugstreepadden verplaatsen met behulp van scholieren. Niels de Zwarte liet zich interviewen voor de krant *Jong Rotterdam*, met als onderwerp de vleermuizen van Overschie.

## Juni

Stadsarcheologen van de gemeente Zaanwijk kwamen op 1 juni naar het museum om onze vergelijkingscollectie walvisbotten te bestuderen. Op 4 juni sprak Kees Moeliker over *Wetenschap met een lach* tijdens de Nacht van Kunst en Wetenschap in Groningen. Cindy Jansen gaf op 5 juni een presentatie bij haar tentoonstelling *Rabbits can't swim*. Dead Duck Day (5 juni) trok dit jaar 36 eendenliefhebbers. Geneeskundestudenten van de EUR kregen op 9 juni een rondleiding langs de collectie mensenfoetussen met aangeboren afwijkingen. Op 9 juni presenteerde Niels de Zwarte over natuur in de haven bij het havenbedrijf Rotterdam. Remko Andeweg gaf op 11 juni bij een kunstproject in Fort Asperen een zogenaamde 'Black Market'-lezing. De Stadsvogelconferentie op 16 juni wordt bezocht door een delegatie van bSR. De informatiestand met posters over onderzoeken naar stadsduiven, halsbandparkieten en winterwatervogels werd goed bezocht. Voor het in opdracht van



▲ Dead Duck Day 5 juni 2011. (André van Soest)

het ministerie van EL&I geproduceerde televisieprogramma *Mooier Landschap*, over vrijwilligerswerk in Nederland, vertelde Niels de Zwarte op 16 juni over het tellen van meervleermuizen. Niels de Zwarte nam samen met onder andere Wethouder A. van Huffelen op 17 juni het door getalenteerde studenten geschreven boek *Groene Streken* in ontvangst op Hogeschool Rotterdam. Daarbij verzorgde Niels ook een presentatie over natuur in de stad en nam hij deel aan het aansluitende debat dat ging over duurzame inrichting van de stad. In samenwerking met Bomenwacht Nederland heeft Niels de Zwarte op 21 juni namens bSR een eendaagse cursus gegeven over bomen en de Flora- en faunawet. Woensdagmiddag 22 juni opende de tentoonstelling PaSsieKidS, talent in de aanbieding. Hierbij waren tientallen kinderen uit de wijken Delfshaven en Feijenoord aanwezig. Op 25 juni opende schrijver/dichter Rien Vroegindeweyj de tentoonstelling *Zomer in de tuin* van Clazien Immink. Op dezelfde dag ging in FutureLand op de Maasvlakte de tentoonstelling *Havennatuur: groei en bloei* van start. De eerste publieksexkursie op de Maasvlakte voor *Groei en bloei* werd op 25 juni door Garry Bakker, Remko Andeweg en Mark Grutters verzorgd. De lezing *Vogels van de Zuid-Atlantische Oceaan* werd op 28 juni door Garry Bakker gegeven aan de leden van Natuur- en Vogelwacht Rotta.

## Juli

In deze maand was het druk in het museum met kinderen en hun ouders



▲ bSR-ecologen leiden een excursie op de Maasvlakte in het kader van Groei en bloei. (Mark Grutters)

die speciaal voor 'de Bossentocht' in het kader van het Rotterdamse Jeugdvakantiepaspoort kwamen. Drie excursies voor Groei en Bloei op de Maasvlakte werden door Garry Bakker, Remko Andeweg en Mark Grutters verzorgd op 6, 15 en 29 juli. In de avond van 8 juli lieten de leden van Natuur- en Vogelwacht Rotta zich door Garry Bakker leiden door het natuurgebied Koornmolengat. In de uitzending van 10 juli van Chris Natuurlijk werd op Radio Rijnmond uitgebreid aandacht geschonken aan de excursies. Op 17 juli was er grote belangstelling voor de vertoning van de film *Butterflies Go!* van Josephine Hamming over de trektocht van de Atalanta vlinder. De filmmaakster was hierbij aanwezig en gaf een inleiding. Op 22 juli leidde Niels de Zwarte een excursie naar een meer-vleermuiskolonie voor het KNNV. Daarbij bespieden zij de vleermuizen met webcams en hield men aansluitend een telling van uitvliegende vleermuizen.

### Augustus

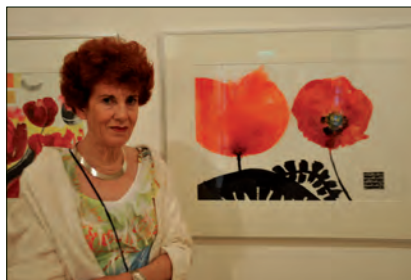
In verband met heiverkzaamheden van het nabijgelegen Erasmus MC werden er deze maand weer trilingsmeters in het museum geplaatst. Gelukkig bleef alles heel. Remko Andeweg leidde een excursie voor KNNV IJssel en Lek op 14 augustus. Om kennis te maken met

Rotterdamse culturele instellingen organiseerde *Parfum de Boem Boem* verrassende ontmoetingen in musea voor een groot aantal eerstejaarsstudenten van de EUR. Kees Moeliker vertelde daarbij op 16 augustus onder het potvisskelet *Hoe je een groot zeezoogdier uitbeent*. Op 26 augustus rond 22.30 uur werd het museum slachtoffer van een brutale roof. Drie inbrekers sloegen de voordeur aan diggelen en klommen met een ladder naar de hoog in het trapenhuis hangende neushoornkop. Deze werd met een voorhamer van de muur geslagen en kwam een verdieping lager in de entreehal terecht. Daar werd de polyester kop van zijn twee (echte) hoorns ontdaan. Hoewel het alarmsysteem van het museum onmiddellijk af ging, trof de politie de daders niet meer aan. Op wonderbaarlijke wijze zijn het skelet van een giraffe en een opgezette tijger door de val van de neushoornkop niet beschadigd. De van zijn hoorns beroofde neushoornkop was nog enige weken in het museum te zien, voordat het preparaat gerestaureerd zou worden. Van de daders en de hoorns is niets meer vernomen. Op 27 augustus coördineerde Wouter Moerland de nachtvindertelling in de Weerribben in het kader van de 1000-soortendag. Diezelfde nacht stond Mark Grutters aan het hoofd van een nachtvinderexcursie voor de KNNV in Zeist. De nacht van 27

augustus was de Europese Nacht van de vleermuis. De door bSR georganiseerde vleermuiswandeling in het Kralingse Bos trok ruim 70 bezoekers. Hierbij lieten enkele medewerkers van Vogelklas Karel Schot, voor het oog van de aanwezigen, een paar herstelde vleermuizen vrij. De avond was een groot succes.

### September

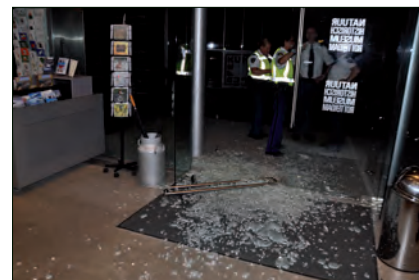
Op 1 september gaf Niels de Zwarte in het havengebied een excursie over biodiversiteit aan de afdeling milieu van het Havenbedrijf Rotterdam. Op 2 september, de Nationale Nachtvindernacht, was het moment dat bSR-ecologen Wouter Moerland en André de Baerdemaeker twintig deelnemers in Botanische Tuin Afrikaanderplein lieten zien hoe je met stroop, bier, bananen en kwiklampen ook in urbane wijken nachtvinders lokt. In Witte de With opende op 3 september de tentoonstelling *Melanchotopia*, waarvoor stadsbotanicus Remko Andeweg een bijdrage heeft geleverd aan de audiotour met daarin een item over de Veerhaven. In de uitzending van Vara's Vroege Vogels op 4 september vertelde Wouter Moerland over de biodiversiteit van groene daken. Voor de deelnemers van het symposium 'Vleermuizen in de stad' leidde Garry Bakker een excursie naar de vleermuizen van Zoetermeer.



▲ Clazien Imrink bij haar schilderijen op de opening van de tentoonstelling Zomer in de tuin. (Kees Moeliker)



▲ Antwoordenblad 'Bossentocht' Jeugdvakantiepaspoort 2011. (Jaap van Leeuwen)



▲ De voordeur werd met bruto geweld ingeslagen tijdens de diefstal van de neushoornhoorns. (Jaap van Leeuwen)



Jelle Reumer gaf op 6 september de eerste in een reeks van vier colleges over de evolutie van gewervelde dieren voor het Studium Generale van de Universiteit Utrecht. Kees Moeliker startte op 8 september een serie tweemaandelijks minicolleges voor de talkshow De Unie Late-Night in Rotterdam. Op 10 september stond Rotterdam bol van de cultuur dankzij het evenement 24 uur Cultuur, de aftrap van het nieuwe culturele seizoen. Het museum was die dag tot 22.00 uur open en er stonden rondleidingen door de collectiedeps op het programma. Zondagochtend 11 september zond het radio 1 programma Vroege Vogels uit vanuit het museum, met interviews en reportages over de activiteiten van het museum en Bureau Stadsnatuur. Er werd live een Rotterdamse vos geprepareerd, Kees Moeliker deed de wekelijkse column en Jelle Reumer sprak over zijn nieuwe boek. Remko Andeweg leverde een bijdrage over exotische planten, Niels de Zwarte vertelde over Rotterdamse vossen en André de Baerdemaeker nam een kijkje bij het vogelopvangcentrum Vogelklas Karel Schot, dat overleden vogels aan de collectie van het museum levert. Bijzonder was de aanwezigheid van burgemeester Aboutaleb die aan het begin van het programma het nieuwe logo van het museum onthulde. Niels de Zwarte vertelde op 13 september op Radio Rijnmond over de vossen van de Stoopweg. Op 14 september was het museum vertegenwoordigd op de Kinderuitmarkt en op 15 september vond de algemene ledenvergadering van de VSC - Vereniging van Samenwerkende Centra en Musea in Wetenschap en Techniek – plaats in het museum. Het nieuwe boek van Jelle Reumer *De mierenmens – een evolutie-*



▲ Burgemeester Aboutaleb in het museum tijdens het programma Vroege Vogels op 11 september 2011. (Jaap van Leeuwen)

*paradox* werd op 16 september gepresenteerd in het theater van boekhandel Selexyz Donner. Midas Dekkers kreeg het eerste exemplaar. Remko Andeweg verzorgde een excursie voor de NJN op 18 september. Kees Moeliker sprak op 20 september in de bibliotheek van Capelle a/d IJssel over zijn werk als conservator. Niels de Zwarte vertelde voor Radio Rijnmond op 21 september over de vleermuizen in de Rotterdamse Kuip. Garry Bakker was op 23 september gesprekspartner bij de expertmeeting voor de soortenstandaard voor drie soorten vleermuizen voor het ministerie van EL&I. De aftrap van de tentoonstelling *Van Piep tot Stok* was op 29 september in het auditorium van de Kunsthal. Als openingshandeling stapten de jongste deelnemer van Generation R en de oudste deelnemer aan ERGO door een grote poster in de ingang van het museum. Wouter Moerland vertelde in de uitzending van 30 september van VPRO's Villa Achterwerk over zijn passie in de nacht; nachtvinders.

### Oktober

Op 2 oktober introduceerde Kees Moeliker in LantarenVenster drie korte films in de serie Rotterdam Classics: *Diergaard* (1919), *Theodora's testament* (over destructiebedrijf Gekro, 1955) en *Operatie Slagtand* (over het trekken van de slagtand van olifant Ramon, 1986). Op het afscheidssymposium van Nora Schadee, conservator van (het Historisch) Museum Rotterdam, op 10 oktober in het Schielandshuis, sprak Jelle Reumer over wetenschap in musea. Kees Moeliker



▲ Opening van de tentoonstelling van Piep tot Stok op 29 september 2011. (Liset Stoffers)

hield op 13 oktober de spreekbeurt *Communicating science with a laugh* tijdens TEDx Rotterdam in het Nieuwe Luxor Theater. De herfst-excursie van Rotta naar het Lage Bergse Bos, onder leiding van Garry Bakker, trok op 15 oktober ruim 25 deelnemers. Een bijzondere aanwinst, de 'Traumameeuw', een kokmeeuw die een traumahelikopter tot een noodlanding dwong, werd op 16 oktober verworven voor de collectie. In de Metro van 19 oktober stond een artikel over halsbandparkieten met André de Baerdemaeker. Op 27 oktober stond het museum bol van de alumni van de Erasmus Universiteit. Op zaterdag 31 oktober vond de, door bSR gesponsorde, jaarlijkse vleermuizendag van de VLEN (Vleermuizen Werkgroep Nederland) in Naturalis plaats.

### November

Op 1 november vond de jaaravond voor de vrijwilligers van Bureau Stadsnatuur plaats. Het thema was 'waterfauna'. Voor een volle zaal in Rijndam sprak Garry Bakker over de Rotterdamse vissen, aansluitend dronk men een drankje in de Hoboken Salon. Het Natuurspreekuur van 2 november leverde veel vragen over gevonden fossielen op. Op 3 november gaf Kees Moeliker een minicollege over *Hoofdpijn bij spechten* voor De Unie Late-Night. Heel bureau Stadsnatuur zwierf op 8 november door Rotterdam voor een telling van stadsduiven. Die dag sprak Jelle Reumer in het Museo de Historia Natural te Lima (Peru) over *The Leviathan from Peru and the evolution of whales*. Op 11 november sprak hij op het *Congres Darwinisme (in)humanisme* bij de Faculteit Wijsbegeerte, Universiteit Leiden, over *Wat is het individu? De mens als termiet én superorganisme*.



▲ Traumameeuw in de aanwinst-vitrine. (Kees Moeliker)



▲ Reconstructie van de Leviathan-schedel in het Museo de Historia Natural te Lima (Peru). (Jelle Reumer)

Op 15 november heeft bSR, door middel van een brief aan staatssecretaris Bleker, met daarin standpunten en bezwaren, een officiële reactie ingediend op het wetsvoorstel Natuur. Op 24 november verzorgde het museum de bijscholing op het gebied van skeletten & gebitten en koralen voor medewerkers van de Douane. Voor collectiebeheerder Henk Menkhorst was 30 november een heugelijke dag. Toen verscheen aflevering 13 van jaargang 85 van Zoologische Mededelingen (een van de wetenschappelijke periodieken van NCB Naturalis) waarin Dr. A.C. van Bruggen vier nieuwe soorten *Gulella* (Streptaxidae) beschrijft uit Malawi. Een van de nieuwe landslaksoorten kreeg de naam *Gulella menkhorsti*, genoemd naar onze collectiebeheerder Henk Menkhorst, die hiermee als 'noted collector and malacologist' in het zonnetje werd gezet. Hij verzamelde de slak en stelde zijn vondsten voor onderzoek beschikbaar. *Gulella menkhorsti* is de 16e weekdiersoort die naar Henk Menkhorst vernoemd is.

## December

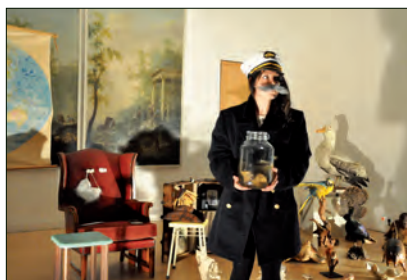
Op 1 december werd een delegatie van de Milieupolitie Zuidwest-Nederland rondgeleid door de collectie-depots. Jelle Reumer gaf op 7 december een masterclass *Duurzaam Cultureel Ondernemerschap* aan de Rotterdam School of Management (EUR). Niels de Zwarte gaf, in samenwerking met een ecooloog van Ecoresult, op 12 december een cursus over de Flora- en faunawet aan de BEL-combinatie. Het beleidsplan 2013-2016 van het museum, getiteld *Het Natuurhistorisch, een stadsmuseum vol kennis* werd op 14 december ingeleverd bij de Dienst Kunst & Cultuur van de gemeente Rotterdam. Op 15 december hield

Jelle Reumer de HOVO winterlezing over *De Mierenmens* bij de Erasmus Universiteit. Tijdens de Classic Club Night, ook op 15 december, in het drijvend paviljoen in de Rijnhaven, vertelde ecooloog André de Baerdemaeker voor de aanwezige muziekliefhebbers over de blinde bij. De try-out van de voorstelling *Kapitein Opa* gespeeld door Nadia van Vuuren, zorgde op 23 december voor een volle Hoboken Salon. In de kerstvakantie trok deze voorstelling enthousiaste museumbezoekers van alle leeftijden. Twee schenkingsakten van omvangrijke aanwinsten passeerden op 27 december de notaris: een collectie tropische schelpen en een verzameling fossiele zeezoogdierresten uit de Noordzee. Op 31 december werd 'postbus 23452' afgeschaft als correspondentieadres. Het museum gebruikt vanaf die datum het bezoekadres (Westzeedijk 345, 3015 AA Rotterdam) ook als postadres.

## COMMUNICATIE

### Publicaties

Van de *Interne Berichten NMR* verschenen de nummers 42 t/m 46 met in totaal 19 pagina's en van het extern gerichte *Straatgras* verscheen jaargang 23 met vijf nummers met in totaal een recordaantal van 120 pagina's. Het jaarverslag 2010 van het museum werd in juni in *Straatgras* 23, nummer 2 gepubliceerd. Nummer 4 (oktober) was een 40 pagina's tellend themanummer, geheel gewijd aan het herbarium van Elie van Rijckevorsel, naar aanleiding van de gelijknamige tentoonstelling en het honderd-jarig bestaan van de Erasmusstichting. In 2011 plaatste *Straatgras* voor het eerst betaalde advertenties. Het wetenschappelijke jaarbericht *Deinsea* verscheen niet.



▲ Nadia van Vuuren in 'Kapitein Opa'. (Jaap van Leeuwen)



▲ Museumpublicatie *Evolutie van olifanten*.

Als losse museumpublicatie verscheen, van de hand van Reanne van Kleef en Jelle Reumer, het boekje *Evolutie van olifanten* (ISBN 9789073424180).

### Internet

De website van het museum ([www.nmr.nl](http://www.nmr.nl)) trok 236.485 bezoekers (2010: 304.308). De aantallen schommelden maandelijks tussen de 16.000 en 32.000 bezoekers. Het gemiddeld aantal bezoekers per dag bedroeg 648 (2010: 834). De speciale NMR collectiefoto pagina's (uitsluitend schelpen, zie [www.nmr-pics.nl](http://www.nmr-pics.nl)) trokken ruim 160.000 bezoekers en 381.000 pageviews (23.000 pageviews in 2010). Objectgegevens in de online collectiedatabase werden 47.369 (2010: 58.762) keer geraadpleegd (dit aantal staat los van het aantal reguliere websitebezoekers).

### Sociale media

In dit verslagjaar stortte het museum zich in en op de sociale media. Er werd getwitterd over het wel en wee van het museum (@HetNatuurhist) en Bureau Stadsnatuur (@Stadsnatuur) en het museum opende een Facebookpagina (<http://www.facebook.com/hetnatuurhistorisch>). Aan het eind van het verslagjaar had @HetNatuurhist 471 en @stadsnatuur 955 volgers.

### Promotie

De brochure over het educatieve aanbod van het museum is verspreid onder scholen in Rotterdam en omstreken. Ook werd een flyer over de kinderfeestjes verspreid. De wekelijkse rubriek Beest van de Week geschreven door Kees Moeliker in NRC Weekblad verhuisde naar de Achterpagina van NRC Handelsblad en kreeg een tweewekelijkse frequentie. Museumdirecteur Jelle Reumer was ook in 2011 de

vaste columnist van het maandelijkse Volkskrant Kenniscafé en columnist in Zoogdier, het ledenblad van de Zoogdier-vereniging, en in Maarten! Kees Moeliker was één keer per maand te horen als 'columnist van de week' in het radioprogramma Vroege Vogels.

## Huisstijl

Het museum heeft in 2011 een nieuwe huisstijl met bijbehorend nieuw logo in gebruik genomen. Het vertrouwde logo, de naam in combinatie met het markante museumgebouw Villa Dijkzigt (waarvan de basis uit 1989 stamt), had aan kracht verloren omdat het museum haar identiteit niet aan het gebouw maar veel meer aan haar veelzijdige en dynamische activiteiten ontleent. Het museum is verbazingwekkend, wetenschappelijk, aanstekelijk, toegankelijk en relativerend. Het verrijkt je kijk en blijft verbazen. Op basis van die kwalificaties gingen zes eindexamenstudenten van de Willem de Kooning Academie van de Hogeschool Rotterdam aan het werk. De Rotterdamse kunstacademie is bewust voor dit project benaderd: het museum heeft geen geld voor een commerciële opdracht en bleef graag bij creatieven in de eigen stad. Uiteindelijk werd het ontwerp van Mark Prinsen gekozen. Hij ontdeed onze naam en het logo van de woorden 'Museum' en 'Rotterdam' en stelde het korte, maar veelzeggende 'Het Natuurhistorisch' voor, met als huisletter de Futura en een serie kleurige silhouetten van collectiestukken als beeldtaal. Ons Bureau Stadsnatuur kreeg hierbij ook een nieuw logo in dezelfde stijl, zodat nu ook visueel duidelijk is dat museum en Bureau Stadsnatuur innig verbonden zijn. De nieuwe huisstijl is een nieuwe jas die de organisatie lekker zit en inspeelt op de ontwikkeling dat Rotterdammers het museum al 'Het Natuurhistorisch' noemen.

Jurylid Chiel van de Ven (creative director van Nijgh) formuleerde het als volgt: "Mark Prinsen is er in geslaagd het logo te ontwerpen

**Het**  
**Natuurhistorisch**

voor dit museum. Het logo dat wortelt in het bestaande karakter van het museum: gepassioneerd en met een dikke relativerende knipoog. Maar ook het logo dat recht doet aan de prikkelende, wetenschappelijke benadering van het museum. Het logo dat durft op te vallen door zijn eenvoud. Door te durven kiezen. Het logo van een museum dat in een kleine gebeurtenis uit de natuur het boeiende verhaal ziet. En weet over te brengen. Er is maar één natuurhistorisch museum in Nederland dat dit zo gepassioneerd, geloofwaardig en overtuigend doet: Het Natuurhistorisch."

Met het onthullen van het nieuwe logo en een serie dierensilhouetten op de voorgevel door burgemeester Aboutaleb op 11 september, live in het radio 1 programma Vroege Vogels, werd de nieuwe huisstijl officieel in gebruik genomen. Hiermee veranderden ook het adres van de website en de e-mailadressen in [www.hetnatuurhistorisch.nl](http://www.hetnatuurhistorisch.nl) en [info@hetnatuurhistorisch.nl](mailto:info@hetnatuurhistorisch.nl).

## Publiciteit

De tentoonstellingen en overige activiteiten van het museum werden naar buiten gecommuniceerd in 19 persberichten (2010: 27) en 20 nieuwsitems (2009: 19) op de website [www.nmr.nl](http://www.nmr.nl).

Aandacht in de media voor het museum en zijn activiteiten was minder dan in voorgaande jaren. Niettemin waren er fijne vermeldingen over de tentoonstellingen 'Nachtbrakers' en 'Van Piep tot Stok', het werk van Bureau Stadsnatuur, de filmvertoning 'Butterflies Go!' en over een artikel uit Straatgras over de terugkeer van de zalm in de Nieuwe Maas. Verreweg de meeste aandacht kreeg de brutale diefstal, eind augustus, van de echte hoorns van onze nepneushoorn. De verwerving van de kokmeeuw, beter bekend als de



▲ Het verwijderen van het oude logo. (Liset Stoffers)

Traumameeuw, die boven het Gooi in botsing kwam met een traumahelikopter was ook goed voor veel aandacht in de landelijke media.

## EDUCATIE

### Scholen

Het aantal basisschoolklassen uit Rotterdam en omgeving dat het museum in 2011 voor een les bezocht, bedroeg 149. Dat waren 2607 leerlingen en 498 begeleiders (2010: 178 klassen, 2471 leerlingen en 498 begeleiders). Uit het Voortgezet Onderwijs kregen 1342 leerlingen een museumles of een rondleiding

Het aanbod voor leerlingen in het basisonderwijs bestaat uit twaalf verschillende lessen op diverse niveaus, waaronder negen lessen van het museum zelf en twee ('Ketelbinkie' en 'Dieren Verzamelen') die in samenwerking met de SKVR zijn opgezet. Nieuw in dit verslagjaar zijn een speciale les voor kinderen van Buitenschoolse Opvang en de les 'De Trukendoos' voor leerlingen met een visuele beperking. Voor het Voortgezet Onderwijs is een nieuwe les over zintuigen ontwikkeld, getiteld 'Horen met je zwemblaas'.

### Kinderfeestjes

Kinderfeestjes vormden ook in 2011 een belangrijk deel van het educatieve aanbod. Er vonden in totaal 268 feestjes in het museum plaats (2010: 298): het Potvispartijtje 66 keer, het Jungle-avontuur 108 keer en het Onderzoeksfestje 94 keer. Door de feestjes kwamen ruim 2136 kinderen (en 542 ouders/verzorgers) op een leuke en educatieve manier in aanraking met het museum en de collectie. De poule van feestbegeleiders bestond in dit verslagjaar wederom uit een tiental jonge en enthousiaste personen.



▲ Flyer kinderfeestjes.

### Jeugdvakantiepaspoort

Dit jaar stond de zomervakantieactiviteit voor ouders van het zogenaamde Jeugdvakantiepaspoort



vanwege het Internationale Jaar van het Bos in het teken van De Bossentocht, waarbij kinderen uilen, zwijnen, tijgers en andere bosdieren in het museum tegen kwamen. Er kwamen 1830 kinderen met een vakantiepaspoort naar het museum voor deze speurtocht. De activiteit was zo populair dat nog eens 223 kinderen van buiten de regio (zonder paspoort) deelnamen.

### Speurtochten

De vorig jaar gestarte speurtocht 'Een kijkje achter de schermen' voor kinderen van 7 t/m 14 jaar werd dit jaar 560 keer gedaan. Daarnaast waren er 707 jongere kinderen die de speurtocht 'Ik zie, ik zie wat jij niet ziet...!' deden. In de kerstvakantie werd een nieuwe, vrolijk geïllustreerde versie van deze speurtocht geïntroduceerd.

### Natuurspreekuur

In 2011 is het Natuurspreekuur op elke eerste woensdagmiddag van de maand voortgezet. De inleidende lezing over een bepaald onderwerp is afgeschaft en men kan doorlopend in- en uitlopen en vragen stellen of natuurvondsten laten determineren. Conservator Kees Moeliker is het centrale aanspreekpunt. Met het Natuurspreekuur wordt de kennis van museummedewerkers benut en wordt geprobeerd de (vele) vragen van bezoekers centraal te beantwoorden.

### Speciale vakantie-activiteiten

In de mei-vakantie werd een speurtocht over skeletten ('Binnenkanten en Buitenkanten') aangeboden. Door de opdrachten te doen, kwamen 158 kinderen erachter welke dieren een exo-skelet hebben, welke fossielen planten en dieren kunnen achterlaten en waarom het ene bot lichter is dan het andere. In de herfstvakantie werd een speciale rondleiding achter de schermen

aangeboden. In de kerstvakantie stond de familievoorstelling 'Kapitein Opa' op het programma. Deze toneelvoorstelling werd gespeeld en gezongen door Nadia van Vuuren. Zij vertelde het verhaal van Kapitein Opa die na een reis op spiegel-eiland aankwam met allemaal stilstaande dieren. De vijf voorstellingen trokken 131 toeschouwers. Daarnaast was er ook voor kinderen de speciale kerstversie van de speurtocht 'Ik zie, ik zie', waarvoor alle opgezette dieren uit het boekje speciaal hun kerstmuts hadden opgezet.

### MuseumJeugdUniversiteit

De deelname aan de MuseumJeugd-Universiteit werd in 2011 voortgezet met twee series van vier colleges. Kinderen van 8-12 jaar kregen daarbij colleges van echte onderzoekers die aansprekende wetenschappelijke onderwerpen op een luchtige maar serieuze manier behandelen. De volgende wetenschappers gaven een college: 20 februari, prof. dr. Jan Hindrik Ravesloot – Hebben dieren ook vlinders in hun buik?; 20 maart, dr. Liesbeth Sterck – Hebben dieren ook vrienden?; 17 april, dr. Rinny Kooi – Hebben inktvissen ook een snavel?; 15 mei 2011, dr. Anne Schulp - Hoe stapt een paleontoloog in een dinospoor?; 18 september, dr. Wolter Seuntjens – Vinden dieren gapende mensen grappig?; 16 oktober 2011 dr. Anneke H. van Heteren – Vindt de orang oetan het erg dat hij uitsterft?; 20 november 2011 prof. dr. Jan A.R.A.M. van Hooff – Hebben apen ook de slappe lach?; 18 december 2011, dr. Boris Jansen – Kunnen vondsten uit het verleden het klimaatprobleem oplossen?

De activiteit was ook in dit verslagjaar erg populair. Al ver voor de start van de colleges was het maximum aantal inschrijvingen van 50 kinderen per collegereeks bereikt.

## COLLECTIE & ONDERZOEK

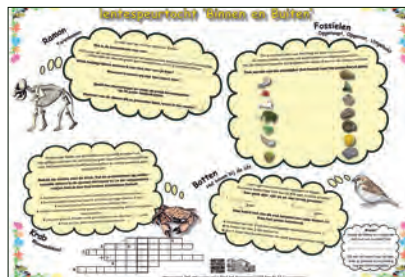
### Aanwinsten

In het aanwinstenregister werden 100 (2010: 102) schenkingen geregistreerd. Hieronder bevindt zich een aantal omvangrijke collecties, te weten 5854 Nederlandse vliesvleugelige insecten (Hymenoptera) uit de verzameling van J.H.N. Pijfers, 1487 monsters tropische schelpen (Conidae en Cypraeidae) uit de collectie J.A. Buijse, 716 Miocene en Pliocene zoogdierresten uit de verzameling van Klaas Post, 596 monsters recente schelpen uit de verzameling van J.Ph. Voorwinde (schenking erven Voorwinde) en 239 monsters recente schelpen uit de voormalige collectie van het Natuurmuseum Enschede (schenking Museum Twentse Welle). De fossielenvistochten van het Havenbedrijf Rotterdam in het zandwingebied van Maasvlakte 2 leverden 87 fossiele zoogdierresten op die in de collectie zijn opgenomen. Hieronder bevond zich, net als in voorgaande jaren weer een topvondst, te weten een schedelfragment van een otter (*Lutra lutra*).

Onder de vele losse aanwinsten bevonden zich twee Pliocene walvisschedels uit het Deurganckdock bij Antwerpen (Mark Bosselaers), een 250 cm lange balein van een Groenlandse walvis uit Alaska (Marcel Bouwmeester), twee afgietsels van tanden van de Peruaanse roofpotvis *Livyatan melvillei* geschonken door het Museo de Historia Natural, Universad Nacional Mayor de San Marcos, Lima, (Peru). De Vogelklas Karel Schot bleef een belangrijke leverancier van dode vogels, waaronder dit jaar een draaihals *Jynx torquilla* (Rotterdam-Zuid) een bosrietzanger *Acrocephalus palustris* (Alexanderpolder) en een grote aalscholver *Phalacrocorax carbo carbo*



▲ Natuurspreekuur in de Hoboken Salon. (Shirley Jaarsma)



▲ De mei-vakantie activiteit was een speurtocht over skeletten.



▲ Schenking: Nederlandse vliesvleugeligen. (Frans Slieker)



▲ Aanwinst: balein van Groenlandse walvis. (Kees Moeliker)

(Dordrecht), geringd op de Kanaal-eilanden. Ook via de Vogelklas bereikte ons een tweekleurige vleermuis (*Vespertillio murinus*) uit Rotterdam. In de serie dode dieren met een verhaal paste de 'Traumameeuw', de

kokmeeuw (*Croicocephalus ridibundus*) uit het Gooi, geschenken door André van Soest en Pieter Schut, die in botsing was gekomen met een vliegende traumahelikopter.

De bibliotheek werd verrijkt met twee banden met originele platen uit het boekwerk *De Natuurlyke Historie der Insecten, Voorzien met naar 't Leven getekende en gekleurde Platen* van August Johann Rösel von Rosenhof, uit circa 1765 (A. Morrien) en met een verzameling vogelkundige separaten en enige complete jaargangen van vooraanstaande ornithologische tijdschriften (Zoölogisch Museum Amsterdam).

### Collectiebeheer

Van het Zoölogisch Museum Amsterdam kon een 15-tal kwalitatief hoogwaardige ladekasten



▲ Aanwinst: *De Natuurlyke Historie der Insecten* van August Johann Rösel von Rosenhof.

worden overgenomen ter vervanging van oud en onhandig collectie-meubilair. Met financiële hulp van de Stichting Vrienden zijn 8000 kunststof doosjes aangeschaft ten behoeve van het opbergen van de schelpencollectie. In het natte depot is de collectie teratomen (voornamelijk humane misgeboorten) in afsluitbare kasten geplaatst. In het externe depot werden nu ook de vliesvleugelige insecten opnieuw systematisch gerangschikt en opgeborgen.

De klimatologische bewaaromstandigheden in het externe depot zijn goed, hoewel er in perioden van warmte of koude onverwacht veel storingsen plaatsvonden. Het bewaarklimaat in de depots en expositieruimten aan de Westzeedijk schommelde min of meer met de luchtvochtigheid en temperatuur van de buitenlucht. De collecties bleven met kunst en vliegwerk en mobiele luchtontvochtigers toch in goede staat. Insectenvraat werd niet geconstateerd.

### Registratie

Het jaar 2011 stond wat betreft de collectieregistratie in het teken van de ontwikkeling en ingebruikname van het nieuwe registratiesysteem CB 3.0-DwC. Dit systeem baseert zich qua structuur en inhoud op de internationaal gestandaardiseerde Darwin Core velden. CB 3.0-DwC werd ontwikkeld door Frans Slieker. NLBIF, het Nederlandse knooppunt van de Global Biodiversity Information Facility (GBIF), stelde het museum middels een subsidie in staat de ingrijpende maar noodzakelijke inhoudelijke conversie uit te laten voeren. Aan het eind van het verslagjaar bevond het project zich in de afrondende testfase en werden enkele CB 3.0-DwC collectiedatabases daadwerkelijk in gebruik genomen.

Daarnaast werd dit jaar de registratie in de CB 2.0 collectiedatabase onverminderd voortgezet. Hoewel het elektronisch registreren nog steeds in aanzienlijke mate een inhaalslag is, zijn in dit verslagjaar niettemin 7734 aanwinsten (uit 2011) in CB 2.0 ingevoerd. Nieuw in de database zijn de sprinkhanen en krekels (147 records) en de wantsen, cicaden en luizen (202 records). Resultaat van dit alles is dat de registratieteller aan het eind

van het verslagjaar op 179.536 records stond (2010: 164.254), verdeeld over de volgende deelcollecties:

- Planten: 3537 records (was 2360) - geen aanwinsten geregistreerd
- Mossen: 3496 records (was 3496) - geen aanwinsten geregistreerd
- Algen: 33 records (was 0) - geen aanwinsten geregistreerd
- Sluipwesp: 7418 records (was 7359) - geen aanwinsten geregistreerd
- Overige vliesvleugeligen: 24.668 (was 14.373) - 5854 aanwinsten geregistreerd (collectie J.H.N. Pijfers)
- Vlinders: 34.914 (was 33.849) - 1 aanwinst geregistreerd
- Schietmotten: 3611 (was 3611) - geen aanwinsten geregistreerd
- Tweevleugeligen (Diptera): 1921 records (was 1919) - geen aanwinsten geregistreerd
- Libellen: 145 records (was 145) - geen aanwinsten geregistreerd
- Gaasvliegen: 160 records (was 160) - geen aanwinsten geregistreerd
- Schorpioenvliegen: 11 records (was 11) - geen aanwinsten geregistreerd
- Kevers: 17.423 (was 17.389) - 1 aanwinst geregistreerd
- Wantsen, cicaden en luizen: 202 records (was 0) - 13 aanwinsten geregistreerd
- Sprinkhanen en krekels: 117 records (was 0) - geen aanwinsten geregistreerd
- Spinnen: 454 records (was 454) - geen aanwinsten geregistreerd
- Kreeftachtigen: 1284 records (was 1258) - geen aanwinsten geregistreerd
- Overige (meest mariene) invertebraten: 624 records (was 623) - geen aanwinsten geregistreerd
- Weekdieren (schelpen): 64.407 records (was 62.476) - 898 aanwinsten geregistreerd (voornamelijk collectie J. Ph. Voorwinde en ex



▲ Aanwinst: grote aalscholver (NMR 9989-003255). (Kees Moeliker)

coll. Natuurmuseum Enschede).

- Reptielen en Amfibieën: 48 records (was 48) - geen aanwinsten geregistreerd
- Vogels: 3226 records (was 3190) - 113 aanwinsten geregistreerd
- Vissen: 1424 records (was 1424) - geen aanwinsten geregistreerd
- Zoogdieren - fossiel: 7370 records (was 7114) - 820 aanwinsten geregistreerd (collectie K. Post en materiaal afkomstig uit het zandwingebied Maasvlakte 2)
- Zoogdieren - recent: 3042 records (was 2994) - 34 aanwinsten geregistreerd
- niet natuurhistorische collectie (kunst, paraferalia, vangmiddelen etc.): 235 records (was 234) - geen aanwinsten geregistreerd.

Er zijn in 2011 851 foto's en artikelen toegevoegd aan de op internet raadpleegbare collectiedatabase, waarmee het totale aantal collectiegerelateerde mediatheekbestanden op 11.748 komt (2010: 10.897) komt. Daarnaast zijn 598 samples opnieuw gefotografeerd, voornamelijk vanwege taxonomische wijzigingen. Objectgegevens in de online database zijn in 2011 47.369 keer geraadpleegd (2010: 58.762). De volledige dataset recente Nederlandse schelpen is ter beschikking gesteld aan de Stichting Anemoon. Deze stichting brengt in kaart welke (schelp)dieren in onze zoute en brakke wateren leven en geleefd hebben.

### Onderzoek

Het lopende promotie-onderzoek van André Slupik betreffende 'Plio-Pleistocene paleogeography and sequence stratigraphy of the Southwest Netherlands' werd ook in 2011 voortgezet. Collectiebeheerder Klaas Post ging voort met zijn onderzoek naar fossiele zeezoogdierresten. Honorair onderzoeksmedewerker Dick Mol zette zijn internationaal georiënteerde mammoet-onderzoek voort en werkte ook aan fossiele otters. Honorair onderzoeksmedewerker Henk Diependaal werkte voor zijn promotie-onderzoek aan de fossiele vissen van Winterswijk. De collectiebeheerders Ruud Vis en Bernard van Vondel werkten respectievelijk aan vlinders uit China en waterkevers. Honorair onderzoeksmedewerker

David Mayhew deed onderzoek aan fossiele woelratten.

### Wetenschappelijke bruiklenen en weefseldonaties

Andrew Foote (Universiteit Kopenhagen) breidde zijn onderzoek uit naar het genetisch coderen en dateren van botresten van recente en fossiele orka's, noordkapers en Groenlandse walvissen om genetische mutaties te correleren aan vroegere klimaatveranderingen. Ten behoeve van dit onderzoek nam hij talloze botmonsters van zeezoogdierresten uit onze collectie. Jeroen Schepers (Alterra, WUR) nam stuifmeelmonsters van bijen en hommels in onze oude insectencollectie voor zijn onderzoek naar bestuiving van landbouwgewassen door wilde vliesvleugeligen. Daniel Geiger (Santa Barbara Museum of Natural History) leende een tiental monsters microschelpen van de familie Scissurellidae en Dirk Fehse leende monsters van het fossiele tweekleppigengeslacht *Erato*. Fatima Spruit (Archeologie, Universiteit Leiden) en Carmen Guerra (Mediterranean Studies Institute, Mallorca) maakten voor hun onderzoek dankbaar gebruik van onze uitgebreide collectie vogelskeletten.

### Samenwerking Rotterdam - Sóller

De goede samenwerking tussen Het Natuurhistorisch en het natuurhistorisch museum van Sóller op het Spaanse eiland Mallorca (Museu Balear de Ciències Naturals, MBCN) werd voortgezet. Jelle Reumer is als wetenschappelijk adviseur bij het MBCN betrokken. Hij bezocht het museum in februari, mede om een bachelor-student van de Universiteit Utrecht in te werken ten behoeve van een stageperiode.

### GEBOUW & MANAGEMENT

#### Huisvesting

De huisvestingssituatie in het hoofgebouw veranderde niet in vergelijking met het vorige verslagjaar. Het museum heeft de beschikking over het hoofgebouw aan de Westzeedijk en een externe depotruimte aan de Robert Fruinstraat. Het zware bouwverkeer naar het Erasmus MC, dat het museum op slechts luttele meters passeert, zorg-

de voor overlast en problemen bij het parkeren op de eigen weg. De verbouwing van een deel van de zolderverdieping tot kantoor van Bureau Stadsnatuur was in februari gereed en in april werden de nieuwe werkplekken in gebruik genomen. In het begin van het verslagjaar werd een nieuwe brandmeldinstallatie aangelegd.

### Hoboken Salon

In het jaar 2011 werden zes (2010: 14) huwelijken of partnerschapsregistraties voltrokken en werd de Hoboken Salon 34 keer (2010: 67 keer) verhuurd. Voor activiteiten van derden die in het verlengde liggen van de doelstellingen van het museum wordt de Hoboken Salon voor een vriendenprijs beschikbaar gesteld. Zo vergaderden de Nederlandse Malacologische Vereniging, de Werkgroep voor Tertiaire en Kwartaire Geologie, de Werkgroep Pleistocene Zoogdieren en de Rotterdamse Natuurhistorische Club in de Hoboken Salon. Daarnaast fungeerde de salon voor het museum als ontvangst- en werkruimte voor schoolklassen, de MuseumJeugdUniversiteit of andere groepen, en werden er openingen en aansluitende recepties gehouden.

### Beleidsplannen

In dit verslagjaar produceerde het museum twee beleidsplannen: 'Het Natuurhistorisch, een museum vol kennis - beleidsplan 2013-2016' en 'Verstilde Natuur - collectieplan 2012-2019 van het Natuurhistorisch Museum Rotterdam'. Beide plannen positioneren het museum als een collectievormend kennisinstituut voor stad en regio op het gebied van (stads) natuur en natuurhistorie.



▲ Bouwactiviteiten van het Erasmus MC vlak naast het museum. (Jaap van Leeuwen)



## Bestuur Stichting Natuurhistorisch Museum Rotterdam

Het bestuur van de stichting heeft in 2011 in totaal twaalf maal vergaderd. Dit betrof vier vergaderingen van het Algemeen Bestuur en acht van het Dagelijks Bestuur. Er werd onder andere besloten om met ingang van 2012 het onderscheid tussen AB en DB op te heffen en alleen nog reguliere bestuursvergaderingen te doen plaatsvinden. De vergaderingen worden bijgewoond door de directeur en de waarnemend directeur.

## Collectie Adviesraad (CAr)

De CAr heeft in 2011 niet vergaderd, bij gebrek aan onderwerpen aangaande de collectie waarover advies vereist was. De taak van de CAr is om het stichtingsbestuur gevraagd en ongevraagd te adviseren over onderwerpen aangaande de collectie, met name waar verwerving en afstoting aan de orde is.

## Bestuur Stichting Vrienden van het Natuurhistorisch Museum Rotterdam

Het bestuur van de Stichting Vrienden van het Natuurhistorisch Museum Rotterdam is in 2011 vier maal bijeen gekomen, waarvan één maal gezamenlijk met het bestuur van Het Natuurhistorisch. In april is er een vriendendag georganiseerd in de vorm van een excursie met als bestemming Futureland op de Tweede Maasvlakte. De ruim 50 deelnemende vrienden hadden een geweldige dag met prachtig weer. Uiteraard is het museum weer gesponsord door de Vrienden, dit jaar met bijdragen in de kosten van de Hoboken Lecture en de aanschaf van collectiemeubilair en collectie-opbergmateriaal.

## bureau Stadsnatuur Rotterdam (bSR)

### Organisatie

Er vonden geen veranderingen in de organisatie van bSR plaats in 2011. Wel is bSR in het voorjaar van 2011 van kantoor verhuisd, naar de zolder van het museumgebouw.

## Groeiende natuurdatabase

In 2011 zijn maar liefst 105.827 records aan de database van bSR toegevoegd. Het betreft alleen waarnemingen van binnen de grenzen van de gemeente Rotterdam; verzamelde data van buiten Rotterdam wordt straks wel in nu nog in ontwikkeling zijnde database WrnPro opgeslagen.

## Natuur in Kaart

In 2011 is het doek gevallen voor het prachtige Natuur in Kaart project. Al sinds 1999 voerde bSR het project Natuur in Kaart uit. Eerst in samenwerking met dienst Sport & Recreatie van de gemeente Rotterdam, later met het Rotterdams Milieucentrum (RMC). Het project, waarbij vrijwilligers werden opgeleid planten en dieren in hun eigen omgeving te inventariseren, was zeer succesvol. Er zijn ruim 40.000 waarnemingen vastgelegd van Rotterdamse vogels, vlinders, libellen en planten. De bijdragen die de tellers aan het project hebben geleverd vormen nu ook nog een belangrijke bron van informatie over de Rotterdamse stadsnatuur. Helaas is in het najaar van 2010 gebleken dat de financiële steun die het RMC van de gemeente kreeg vanwege bezuinigingen werd verminderd. Het directe gevolg hiervan is dat het project Natuur in Kaart voor het RMC en bSR niet meer betaalbaar is. Hierdoor moeten een kleine honderd vrijwilligers die de natuur in hun eigen buurt onderzochten het voortaan zonder begeleiding en coördinatie stellen.

Ook het project MUS van SOVON vogelonderzoek Nederland zal vanaf heden zonder ondersteuning van bSR verder moeten.

## Vrijwilligersbijeenkomst

De jaarlijkse bijeenkomst voor bSR-vrijwilligers en contacten werd wederom gehouden in het Revalidatiecentrum Rijndam. De bijeenkomst werd gehouden op 1 november en droeg de titel 'waterfauna'. Er werden bijdragen gepresenteerd van Garry Bakker over de zoetwatervissen van Rotterdam en van Bram Koese (NCB Naturalis) over exotische zoetwaterkreeften in Nederland. Ruim zeventig natuurliefhebbers en ecologen troffen elkaar tijdens de avond waarbij na afloop gezamenlijk een borrel werd gedronken in de Hoboken Salon van het Natuurhistorisch Museum.

## bSR-projecten

Het jaar 2011 was een voor bSR zeer productief jaar met 125 projecten die resulteerden in 81 notities en rapporten. Hier zaten enkele spraakmakende rapporten tussen, waaronder de rapporten over stadsvossen, orchideeën, stadsduiven en groene daken in Rotterdam. Een aantal rapporten is te downloaden van de website van bSR. Voor een overzicht van alle 125 projecten die bSR in 2011 uitvoerde en die tot een notitie of rapport leidden, wordt verwezen naar de bijlagen. Projecten die niet tot een publicatie leidden waren bijvoorbeeld excursies en lezingen. ◀



▲ Het uitzicht vanuit het nieuwe bSR-kantoor op de zolder van Villa Dijkzigt. (Jaap van Leeuwen)



### Tentoonstelling over uilen in Rotterdam



**NACHTBRAKERS**  
alles over uilen

21 m 28 augustus 2011

## ROTTERDAM

24-8-2011

### Natuurhistorisch Museum meldt unicum

# Zalm keert na jaren weer terug in Maas

door Concha Buijs

Tweeëndertig jaren na de laatste vangst in de Maas is er een zalmkeuring gemeld op de rivier in Rotterdam. Het is een zeldzaam soort zalm, de Maas zalm, die alleen voorkomt in de Maas. De zalm is een keuring van de Maas zalm, die alleen voorkomt in de Maas. De zalm is een keuring van de Maas zalm, die alleen voorkomt in de Maas.



# nu!

En larsen zigeurbende heeft het voorzie op neushoorns bij antiquairs, veilinghuizen, verzamelaars en natuurmusea in heel Europa. De criminelen zijn ook in Nederland actief. Europoel waarschuwt alle bazitters van hoorns. „Als je er een hebt, kan je ervan uitgaan dat je doodwit bent.“

## Jacht geopend op dode neushoorns

**D**e jacht op dode neushoorns is geopend op dode neushoorns. De jacht op dode neushoorns is geopend op dode neushoorns. De jacht op dode neushoorns is geopend op dode neushoorns.



Daurder dan goed

### Natuurlogboek

## Liever stelen uit Europese musea, dan stro reservaten

door Concha Buijs

De jacht op dode neushoorns is geopend op dode neushoorns. De jacht op dode neushoorns is geopend op dode neushoorns. De jacht op dode neushoorns is geopend op dode neushoorns.



Goiose natuurvrienden sporen slachtoffer luchtvaartongeluk op in weiland

## Hilversumse 'traumameeuw' naar museum

door Concha Buijs

De jacht op dode neushoorns is geopend op dode neushoorns. De jacht op dode neushoorns is geopend op dode neushoorns. De jacht op dode neushoorns is geopend op dode neushoorns.



Wetenschap

## Kies van tap gevonden op Hoeks strand

door Concha Buijs

De jacht op dode neushoorns is geopend op dode neushoorns. De jacht op dode neushoorns is geopend op dode neushoorns. De jacht op dode neushoorns is geopend op dode neushoorns.

### MUSEUMTIPS

Quest, april 2011

## Nachtbrakers: alles over uilen

Wat is dat uilen die enige vliegen zijn die hun ogen naar voren hebben staan? Dat helpt ze om dieptes goed in te schatten, zodat ze goed kunnen zien wat hun prooi is. In de tentoonstelling kom je meer over de dieren te weten. Hoe ze hun netten bouwen, bijvoorbeeld, en hoe veel kraakbeentjes ze per dag produceren. En ja, in het donker, hoe door ze dart.

2 april / nr 28 augustus 2011



## DE MELKTANDEN VAN EEN MAMMOET

ROTTERDAM - Elke eerste woensdag van de maand boden het Natuurhistorisch Museum Rotterdam een spreker voor allerlei natuuroverwerpen. Bijvoorbeeld over kikkers en padden, visser of dierenpop. Of zoals paas over botten die je op het strand kunt vinden.

Maar wel dieren. Mammotten bijvoorbeeld. Die grote harige olifanten zijn al lang dood. Maar hun botten worden nog altijd gevonden.

„Die kies past nooit!“ Deze bijvoorbeeld, hoofd-Jelle een flinke kies omhoog. Twee jongens voelen meteen aan hun eigen kiezen. „Die past nooit in onze mond“, zeggen ze.

„Dat denk ik ook niet“, zegt Jelle. „Maar ergens lijkt ons gebit wel een beetje op die van een mammoet. Ze wisselen, met als vijf. En niet een keer, maar veel vaker.“

Harige olifanten „Wat is dat de Noordzee ook land was“, begint directeur Jelle Reumer het spreker. „Duizenden jaren geleden kon je zo van Nederland naar Engeland lopen. Mensen waren er toen nog niet.“

## Breedten op beton is ook natuur

Wie 'groen' bouwt in het voorstedelijk hart, wil de natuur erin. Maar de natuur wil graag op de voorgrond. Het is niet alleen de natuur die wil groeien op beton, maar ook de mens. De mens wil graag op de voorgrond. Het is niet alleen de natuur die wil groeien op beton, maar ook de mens. De mens wil graag op de voorgrond.



Wetenschap

## Kies van tap gevonden op Hoeks strand

Op het strand van Hoeks van Holland is een tap gevonden. De tap is een stukje van de tand van een mammoet. De tap is een stukje van de tand van een mammoet. De tap is een stukje van de tand van een mammoet.

### FAQ

## Waarom Vlaas & Antwoord Tech OPMERKELIJK WETENSCHAP NUKT POEP NAAR POEP?

Waarom Vlaas & Antwoord Tech OPMERKELIJK WETENSCHAP NUKT POEP NAAR POEP? Waarom Vlaas & Antwoord Tech OPMERKELIJK WETENSCHAP NUKT POEP NAAR POEP?



De atalanta speelt de hoofdrol in een film.

### De Telegraaf BINNENLAND

13:04 Patient takt met laatste wil  
13:02 Tweelings VNO-congres geeft  
13:03 Noodhulp voor Zuid-Indië  
13:07 Afdeling over politie-cao

## Gestolen hoorns NMR mogelijk terecht

AMSTERDAM - Met de aankomst van twee mannen in Portugal heeft het Natuurhistorisch Museum in Rotterdam dat de roof van twee neushoorns hoorns is opgelost.

De mannen werden eerder deze week (28 maart) op weg naar Rotterdam. De mannen werden eerder deze week (28 maart) op weg naar Rotterdam.

## Deshielo acelera la c'el mamut en Siberia

Deshielo acelera la c'el mamut en Siberia. Deshielo acelera la c'el mamut en Siberia. Deshielo acelera la c'el mamut en Siberia.



„Dramatische doden“ in museum gehuisvest

### HISTORISCH MUSEUM ROTTERDAM

## Parkieten overnachten massaal in Overschie

Parkieten overnachten massaal in Overschie. Parkieten overnachten massaal in Overschie. Parkieten overnachten massaal in Overschie.



Hoorns uit museum gestolen

Interpol waarschuwd voor hoordieven

### Rijnmond

Vandaag: 11° Morgen: 16°

HOME NIEUWS SPORT WEER DOSSIERS PROGRAMMA

## Interpol waarschuwd voor hoordieven

27-08-2011 | 01:25 door Tom van Leeuwen

Delen: [Facebook] [Twitter] [LinkedIn] [Print]

Het Natuurhistorisch Museum in Rotterdam weet dat er dieven op pad waren die het gemunt hadden op de hoorns van de neushoorn. Interpol had hiervoor gewaarschuwd en het museum heeft daarop overleg gehad met de politie.

Deel van conservator Kees Moelker. Hij

### INTERVIEW KONINKLIJK ASTRONOOM SIR MARTIN REIS

## „Deze eeuw zal bepalend zijn voor de toekomst van de mens“

„Deze eeuw zal bepalend zijn voor de toekomst van de mens“. „Deze eeuw zal bepalend zijn voor de toekomst van de mens“. „Deze eeuw zal bepalend zijn voor de toekomst van de mens“.



Dudste en jongste openen expo

▲ Een greep uit de vrije publiciteit die het museum in 2011 kreeg.



# Natuurhistorisch Museum Rotterdam: Bijlagen Jaarverslag 2011

## BESTUREN & ADVISEURS

Bij het museum zijn twee besturen en een adviesraad betrokken, te weten de Stichting Natuurhistorisch Museum Rotterdam die het museum exploiteert (met als adviesorgaan de Collectie Adviesraad), en de Stichting Vrienden van het Natuurhistorisch Museum Rotterdam die het museum ondersteunt.

In het verslagjaar waren de besturen als volgt samengesteld:

### Stichting Natuurhistorisch Museum Rotterdam

ir C. H. (Cees) Doorackers, voorzitter  
J.C.A.M (Jan) Luijbregts RA, penningmeester  
(tot voorjaar 2011)  
H. (Hans) van der Ster RA, penningmeester  
(vanaf voorjaar 2011)  
mr P. (Peter) Milders, secretaris  
P. (Patrick) van Weel  
ir J. (Janneke) Verloop  
dr P.J. (Peter) Roos  
drs J.K. (Jankees) Ouwkerk (namens de Stichting  
Vrienden, vanaf november 2010)

In 2011 kwam het dagelijks bestuur (bestaande uit voorzitter, secretaris en penningmeester) acht keer bijeen en het algemeen bestuur vergaderde vier keer.

### Collectie Adviesraad (CAr)

ir A. (Fred) de Rooter (extern), voorzitter  
drs S.W.G. (Steven) de Clercq (extern)  
dr C.J. (Kees) Heij  
dr E.J.O. (Erwin) Kompanje  
J.N.J. (Hans) Post  
F.J.A. (Frans) Sliker  
mr R. (Ruud) Vis

De Collectie Adviesraad kwam in 2011 niet bijeen.

### Stichting Vrienden van het Natuurhistorisch Museum Rotterdam

P.L.Th. (Paul) de Beijer, voorzitter  
dr J.F. (Jeannette) Schoonderbeek, secretaris  
drs D.M. (Dorine) Gillhaus, penningmeester  
drs J. (Jankees) Ouwkerk  
F.J.A. (Frans) Sliker

## MENSEN (betrokken bij het museum)

### Dienstverband Stichting Natuurhistorisch Museum Rotterdam

R.W.G. (Remko) Andeweg, stadsbotanicus  
A. (André) de Baerdemaeker, medewerker Bureau  
Stadsnatuur  
ir G. (Garry) Bakker, medewerker Bureau Stadsnatuur  
J. (Jeroen) Bakker, systeembeheerder  
G. (Gerard) Balneger, gastheer  
drs J.H.E.M. (Jeanette) Conrad, coördinator interne  
zaken  
H. (Henry) van der Es, collectieregistrator  
P.H.J. (Paulus) de Graaf, technisch medewerker  
Chr. A. (Anthon) Groeneweg, hoofd publiekszaken &  
plv. directeur  
ir M.A.J. (Mark) Grutters, medewerker Bureau  
Stadsnatuur  
F.M. (Frits) van Hulsteijn, boekhouder  
drs S. (Shirley) Jaarsma, educatief medewerker  
J.H. (Jaap) van Leeuwen, grafisch medewerker  
C.W. (Kees) Moeliker, conservator & hoofd  
communicatie  
W. (Wouter) Moerland MSc, medewerker Bureau  
Stadsnatuur  
W.P. (Willem) Pesch, baliemedewerker/winkelbeheerder  
prof dr J.W.F. (Jelle) Reumer, directeur  
ir A.A. (André) Slupik, collectiemedewerker  
drs L. (Liset) Stoffers, educatief medewerker  
ing. N. (Niels) de Zwarte, hoofd Bureau Stadsnatuur

### Overige dienstverbanden

J.A.A. (Janneke) Reedijk, baliemedewerker (via een  
flexwerkintermediair)

### Robedrijf

Een steeds kleiner aantal gastheren (die toezicht houden in het museum) is in dienst van Robedrijf (vh. Detacheren en Begeleid Werken, vh Werkstad). Deze groep medewerkers bestond in 2011 uit drie personen:

E. (Bat) Fortis, gastheer  
E. (Eric) Kahn, gastheer (tot december 2011)  
S. (Sarwan) Ramlal, gastheer



## Stagiaires

Anand Hindori, Albeda College (tot juli 2011)  
Marten Verheugt, Universiteit Utrecht (vanaf 15 november)  
Frans Broeseliske, Hogeschool Rotterdam, Lerarenopleiding (8 augustus – 22 september 2011)  
Jochem Hagoort, Hogeschool Rotterdam, Lerarenopleiding (7 januari - 20 april)  
Esther Luyten, Hogeschool Rotterdam, PABO (tot 17 januari 2011)  
Susanne de Kraker, Willem de Kooning Academie (vanaf september)

## VRIJWILLIGERS

### Collectiebeheerders

ing R.M. (Rochus) Biesheuvel, eencelligen (en bibliothecaris)  
S.T.P. (Steven) Campbell, kreeftachtigen (vanaf januari 2011)  
drs A.E. (Arthur) Decae, spinnen  
A.F. (Frans) de Jong, vissen  
drs H.F. (Henk) de Jong, stekelhuidigen  
A.J.A. (Fons) Heetman, insecten  
dr C.J. (Kees) Heij, vogels  
dr E.J.O. (Erwin) Kompanje, historische collecties en recente zoogdieren (afdelingscoördinator gewervelden)  
B.J. (Berend-Jan) Kompanje, preparateur (vanaf augustus 2011)  
ir H.P.M.G. (Henk) Menkhorst, weekdieren  
drs J. (John) Mulder, amfibieën en reptielen  
drs D.C. (Dennis) Nieweg, weekdieren  
J.N.J. (Hans) Post, weekdieren (afdelingscoördinator malacologie)  
K. (Klaas) Post, fossiele zoogdieren  
F.J.A. (Frans) Sliker, kreeftachtigen (afdelingscoördinator overige ongewervelden)  
J. (Joop) Trausel, weekdieren  
R.J. (Robert) Vink, weekdieren  
mr R. (Ruud) Vis, insecten (afdelingscoördinator entomologie)  
D.O. (Dick) Visser, insecten  
ing. B.J. (Bernhard) van Vondel, insecten

### Honorair onderzoekersmedewerkers

drs H. (Henk) Diependaal  
dr D.F. (David) Mayhew  
D. (Dick) Mol  
drs N. (Natasja) den Ouden  
dr A.J. (André) Veldmeijer

Onderzoekersmedewerkers hebben geen directe binding met de collectie. Het zijn vooraanstaande (amateur) wetenschappers die onder de paraplu van het museum en gebruikmakend van de museumfaciliteiten onbezoldigd onderzoek doen. De huidige honorair onderzoekersmedewerkers houden zich bezig met paleontologisch onderzoek.

## Overige vrijwilligers

R. (Roel) de Graaf, data-beheerder bij bureau Stadsnatuur  
A. (Ans) Meeuwssen, data-beheerder bij bureau Stadsnatuur  
C. (Cora) de Groot, data-beheerder bij bureau Stadsnatuur  
Cica Savic (vanaf april 2011) vrijwilligster balie  
Wiete Couvret (vanaf september 2011) vrijwilligster balie  
Maria van Zwieten (vanaf oktober 2011) vrijwilligster balie  
Anneleyn Leijnse (vanaf oktober 2011) vrijwilligster balie  
Rianne Fransen (vanaf oktober 2011) vrijwilligster balie  
Marion van Aalst (oktober - december 2011) vrijwilligster balie  
Gerard Scheele (vanaf oktober 2011) stagiair/loopbaanoriëntatie balie  
Gert-Jan Kersbergen (vanaf oktober 2011) vrijwilliger balie  
Yolanda Schotsborg (vanaf oktober 2011) vrijwilligster balie  
Ed van Dijk (oktober - december 2011) vrijwilliger onderhoud  
Elena Naumova (vanaf oktober 2011) vrijwilligster balie  
Louis Jagt (vanaf november 2011) vrijwilliger onderhoud

## SCHENKERS

Van de volgende personen en instellingen werden in 2011 schenkingen (naturalia en boeken/tijdschriften) ten behoeve van de collectie ontvangen: R.W.G. Andeweg, F.W.M. Angenent, A. de Baerdemaeker, G. Bakker, H. Bernhard, M. Bosselaers, J. Bouman, M. Boumeester, J.A. Buijse, S.T.P. Campbell, Dierenambulance Maasstad, O.E.P. van Duijn, G.C. Cadee, B. Gras, Goois Lyceum, Havenbedrijf Rotterdam, C.J. Heij, B.M. Herselman, L. Hoogwerf, J. Hulsmann, M. Jense, L.A. de Jong, M. Jongbloed, G. Katoen, P. Korfmaker, E.J.O. Kompanje, J. Kortenhoeven, H.P.M.G. Menkhorst, A.M. van der Meulen, C.W. Moeliker, W. Moerland, A. Morrien, Museum Twentse Welle, B. Muuse, Notariskantoor Gregoire, J.H.N. Pijfers, J.N.J. Post, K. Post, H. Radstaak, A.G.C. Rappard, J.W.F. Reumer, P. Schut, A. van Soest, Star MDC (H. Bowier), H. Suurbach, J. Verhoef, R. Vis, R.J. Vink, Vogelklas Karel Schot, B. Voorwinde - van Os, D. Vos, J. Wolf, M.A. Wotton, P.H.D. Zwaan - van Diggelen.

## PUBLICATIES

De volgende publicaties van museummedewerkers zijn in 2011 verschenen (met uitzondering van artikelen die in Straatgras gepubliceerd werden). Wetenschappelijke publicaties worden aangeduid met een asterisk (\*).

- André de Baeremakers & Sander R. Elzerman, 2011 – De betekenis van vleermuizen als prooi van dag roofvogels - Zoogdier 22(2): 20-22
- Hans A. Coene & Ruud Vis, 2011 - First report of early stages and ecological data of *Lycaena sichuanica* in Sichuan, China (Lepidoptera: Lycaenidae) - Entomologische Berichten 71(3): 77-80 \*



- Jan A. van Dam, Lars W. van den Hoek Ostende & Jelle Reumer, 2011 - A new short-snouted shrew from the Miocene of Spain - Geobios 44: 299-307 [dx.doi.org/10.1016/j.geobios.2010.11.007] \*
- Fons Heetman, 2011 - Een hernieuwde kennismaking met *Thymalus limbatus* (Coleoptera: Peltidae) - Entomologische Berichten 71 (1): 12-13 \*
- C.J. Heij, 2011 - Biographical Notes of Antonie Augustus Bruijn (1842-1890). His life as a marine-officer in the Dutch Navy, his lifetime as a trader in naturalia on Ternate, Moluccas, Indonesia, observed and written by Alfred Russell Wallace and Achille Raffray - IPB Press, ISBN 978-979-493-294-0 \*
- C.J. Heij & C.F.E. Rompas, 2011 - Ekologi Megapoda Maluku (Burung Momoa, *Eulipoa wallacei* di Pulau Haruku dan Beberapa Pulau di Maluku, Indonesia (Edisi ketiga) - 240 pp., privé-uitgave C.J. Heij, Rotterdam \*
- Lars W. van de Hoek Ostende & Jelle Reumer, 2011 - *Hylopetes magistri*, new name for *Hylopetes debriijni* Reumer & Van den Hoek Ostende, 2003, preoccupied - Journal of Vertebrate Paleontology 31 (4): 928 \*
- F. Jia & B. van Vondel, 2011 - Annotated catalogue of the Haliplidae of China with the description of a new species and new records from China (Coleoptera, Adephaga) - ZooKeys 133 (2011): 1-17 [doi: 10.3897/zookeys.133.1642] \*
- Alberto Jimenez-Valverde, Arthur E. Decae & Miquel A. Arnedo, 2011 - Environmental suitability of new reported localities of the funnelweb spider *Macrothele calpeiana*: an assessment using potential distribution modelling with presence-only techniques - Journal of Biogeography 38: 1213-1223 \*
- Reanne van Kleef & Jelle Reumer, 2011 - Evolutie van olifanten – Natuurhistorisch Museum Rotterdam, pp 1-52. ISBN 9789073424180
- Arjan de Leeuw, Oleg Mandic, Hans de Bruijn, Zoran Marković, Jelle Reumer, Wilma Wessels, Enes Šišić & Wout Krijgsman, 2011 - Magnetostratigraphy and small mammals of the Late Oligocene Banovići basin in NE Bosnia and Herzegovina - Palaeogeography, Palaeoclimatology, Palaeoecology 310: 400-412 \*
- Elaine D. Lorenzen (en nog tientallen auteurs, waar onder Dick Mol), 2011 - Species-specific responses of Late Quaternary megafauna to climate and humans - Nature 479: 359-364 doi: 10.1038/nature10574 \*
- B. Maes, H. Krüse, R. Andeweg, H. Hillegers & N. Jeurink, 2011 - Beschermdde muurplanten – Ecologie en technische maatregelen bij beheer en onderhoud - Praktijkreeks Cultureel Erfgoed, aflevering 17, Sdu Uitgevers, Den Haag
- David F. Mayhew, 2011 - West European arvicolid evidence of intercontinental connections during the Early Pleistocene - Quaternary International (2011), doi:10.1016/j.quaint.2011.08.005 \*
- Kees Moeliker, 2011 - Alet en de zwaan - in: Pilon, Alet - Not me - Uitgeverij d'junge Hond (ISBN 978-90-89102-55-3)
- Kees Moeliker, 2011 - Het meest onbegrijpelijke werk in de collectie (NMR 9989-02470: ijzeren duivennest) - Mister Motley 27 (jaargang 6), maart, p. 102-103
- Kees Moeliker, 2011 - Voer de eendjes (p. 16-18) & De McFlurry Egel (p. 113-115) – in: Vroege Vogels, de mooiste verhalen uit het populaire radioprogramma - Betram + de Leeuw Uitgevers, ISBN 978 94 6156049 0
- Kees Moeliker, 2011 - Vliegveiligheid - Vara Vroege Vogels (Columnist van de Week), 4 december 2011 (www.vroegevogels.vara.nl)
- Kees Moeliker, 2011 - Specht met hoofdpijn - Vara Vroege Vogels (Columnist van de Week), 6 november 2011 (www.vroegevogels.vara.nl)
- Kees Moeliker, 2011 - Eerst lachen, dan nadenken - Vara Vroege Vogels (Columnist van de Week), 7 oktober 2011 (www.vroegevogels.vara.nl)
- Kees Moeliker, 2011 - Natuurhistorie en stadsnatuur - Vara Vroege Vogels (Columnist van de Week), 11 september 2011 (www.vroegevogels.vara.nl)
- Kees Moeliker, 2011 - Patatmeewen - Vara Vroege Vogels (Columnist van de Week), 6 augustus 2011 (www.vroegevogels.vara.nl)
- Kees Moeliker, 2011 - Happy Feet is niet gelukkig - Vara Vroege Vogels (Columnist van de Week), 1 juli 2011 (www.vroegevogels.vara.nl)
- Kees Moeliker, 2011 - De haringscheet - Vara Vroege Vogels (Columnist van de Week), 12 juni 2011 (www.vroegevogels.vara.nl)
- Kees Moeliker, 2011 - Het grote vogelbrein - Vara Vroege Vogels (Columnist van de Week), 8 mei 2011 (www.vroegevogels.vara.nl)
- Kees Moeliker, 2011 - Braakbalgeneugten - Vara Vroege Vogels (Columnist van de Week), 3 april 2011 (www.vroegevogels.vara.nl)
- Kees Moeliker, 2011 - Onontkoombare exoten - Vara Vroege Vogels (Columnist van de Week), 4 maart 2011 (www.vroegevogels.vara.nl)
- Kees Moeliker, 2011 - Dode vogels - Vara Vroege Vogels (Columnist van de Week), 6 februari 2011 (www.vroegevogels.vara.nl)
- Kees Moeliker, 2011 - Hoe is het om een vleermuis te zijn? - Vara Vroege Vogels (Columnist van de Week), 2 januari 2011 (www.vroegevogels.vara.nl)
- Wouter Moerland, 2011 - Nachtvliinderonderzoek in de Wassenaarse duinen - Holland's Duinen 57: 16-31

- Dick Mol, 2011 - Een schaalmodel van *Elephas antiquus* Falconer & Cautley 1847, de Laat-Pleistocene bosolifant – *Cranium* 28(1): 50-55
- Dick Mol, 2011 - Een buitengewoon mooie en interessante tentoonstelling in het Landesmuseum te Bonn, (Duitsland): "Elefantenreich – Eine Fossilwelt in Europa" - *Afzettingen WTKG* 32 (2): 22-23
- Dick Mol, Wilrie van Logchem & John de Vos, 2011 - New record of the European jaguar, *Panthera onca gombaszoogensis* (Kretzoi, 1938), from the Plio-Pleistocene of Langenboom (The Netherlands) - *Cainozoic Research* 8(1-2): 35-40 \*

*Cainozoic Research*, 8(1-2), pp. 35-40, December 2011

**New record of the European jaguar, *Panthera onca gombaszoogensis* (Kretzoi, 1938), from the Plio-Pleistocene of Langenboom (The Netherlands)**

Dick Mol<sup>1</sup>, Wilrie van Logchem<sup>2</sup> & John de Vos<sup>3</sup>

<sup>1</sup> Natuurhistorisch Museum Rotterdam/Musee Crozatier, Le Puy-en-Velay, Haute-Loire, France; c/o Gudumholm 41, NL-2133 HG Hoogkopp, The Netherlands; e-mail: dickmol@tdfport.nl

- Natasja den Ouden, Jelle Reumer & Lars W. van den Hoek Ostende, 2011 - Did mammoth end up a lilliput? Temporal body size trends in Late Pleistocene Mammoths, *Mammuthus primigenius* (Blumenbach, 1799) inferred from dental data - *Quaternary International*., doi: 10.1016/j.quaint.2011.07.038 \*
- Jelle Reumer & Klaas Post, 2010 (verscheen in 2011) - Classical Natural History: the importance of volunteers in collection management and research. In: Bisconti, M., Roselli, A. & Borzatti de Loewenstern, A. (eds.) - *Climatic change, Biodiversity, Evolution: Natural History Museums and Scientific Research. Proceedings of the meeting - Quad. Museo Storia Naturale Livorno* 23: 23-29 \*
- Jelle Reumer, 2011 - Het alternatief voor Darwin was zo gek nog niet (over B.M. Kozo-Polyanski, 2010. *Symbiogenesis, a new principle of evolution.* Harvard University Press) - *Volkskrant*, 26 februari 2011, *katern Wetenschap*: 5
- Jelle Reumer, 2011 - De mierenmens, een evolutieparadox - *Historische Uitgeverij*, 148 pp, ISBN 978-90-6654-485-8
- Jelle Reumer, 2011 - Afschotregeling - column (rubriek Natuur), in: *Maarten!* nr 1, februari/maart 2011: 87-88
- Jelle Reumer, 2011 - Allemaal uitzuigers. Bedwantsen, embryo's en andere parasieten - *Maarten!* nr 2, april/mei 2011: 54-61
- Jelle Reumer, 2011 - Zonde van de ruimte - column (rubriek Natuur), in: *Maarten!* nr 2, april/mei 2011: 87-88
- Jelle Reumer, 2011 - De hyena (rubriek Verdwenen zoogdieren) - *Zoogdier* 22 (1): 23
- Jelle Reumer, 2011 - Hot in 2011 - column, in: *Cranium* 28 (1): 65
- Jelle Reumer, 2011 - Ongelijke monniken, ongelijke kuiten - column (rubriek Natuur), in: *Maarten!* nr 3, juni/juli 2011: 89-90
- Jelle Reumer, 2011 - Vis? Welke vis? (rubriek Tussen kop en staart) - *Visionair* 5 (nr 20): 40-41
- Jelle Reumer, 2011 - De Krijtmuis (rubriek Verdwenen zoogdieren) - *Zoogdier* 22 (2): 8

- Jelle Reumer, 2011 - Wat maakt het Winterswijkse landschap zo uniek? p. 11 in: *Visiedocument Landschapsevolutiemuseum Terra Temporalis.* LAGroup, Amsterdam, 40 pp.
- Jelle Reumer, 2011 - Een individueel kuddedier - column (rubriek Natuur), in: *Maarten!* nr 4, augustus/september 2011: 89-90
- Jelle Reumer, 2011 - Weg met de schizofrene drievuldigheid - *Museumvisie* 35, najaar 2011, 03: 11
- Jelle Reumer, 2011 - Herbarium, pp. 45-52, in: A. Gaba-van Dongen, L. Hanssen, P. van de Laar & J. Stoopman (redactie): *Wie teveel omhelst houdt weinig vast. Elie van Rijckevorsel 1845-1928* - Erasmusstichting Rotterdam, (ISBN 978-90-817922-0-2)
- Jelle Reumer, 2011 - De Brielse eikelmuis (rubriek Verdwenen zoogdieren) - *Zoogdier* 22 (3): 14
- Jelle Reumer, 2011 - Homo urbanus - <http://www.biotope-city.net/article/homo-urbanus>
- Jelle Reumer, 2011 - De Neandertaler (rubriek Verdwenen zoogdieren) - *Zoogdier* 22 (4): 12
- Jelle Reumer, 2011 - De kolibrie, hoogtepunt van de evolutie. Gastcolumn op Kennislink: <http://www.kennislink.nl/publicaties/de-kolibrie-het-hoogtepunt-van-evolutie>
- Jelle Reumer, 2011 - Een eetbaar fossiel - (rubriek Tussen kop en staart) - *Visionair* 5 (nr 22): 40-41
- A. Slupik & Jelle Reumer, 2011 - Conserveringsproblematiek potvis in Fort Kijkduin. Rapport Natuurhistorisch Museum Rotterdam, 9 pp.
- Evangelia Tsoukoura, Dick Mol, Spyridoula Pappa, Evangelos Vlachos, Wilrie van Logchem, Markos Vaxevanopoulos & Jelle Reumer, 2011 - *Elephas antiquus* in Greece: new finds and a reappraisal of older material (Mammalia, Proboscidea, Elephantidae) - *Quaternary International* 245: 339-349 doi:10.1016/j.quaint.2010.10.008 \*
- Bert van der Valk, Dick Mol & Henk Mulder, 2011 - Mammoetbotten en schelpen voor het oprapen: verslag van een onderzoeksexcursie naar fossielen op 'De Zandmotor' voor de kust tussen Ter Heijde en Kijkduin (Zuid-Holland) - *Afzettingen WTKG* 32 (3): 51-53
- Bernhard van Vondel, 2011 - Description of *Haliphus* larvae from Lebanon (Coleoptera: Halipidae) - *Koleopterologische Rundschau* 81: 41-54 \*
- Bernhard van Vondel, 2011 - Revision of the Halipidae of the Afrotropical region, including North Africa (Coleoptera) - *Tijdschrift voor Entomologie* 153: 239-314 \*
- Bernhard van Vondel, 2011 - Description of the third instar larva of *Haliphus variomaculatus* Brigham & Sanderson with notes on larvae of Nearctic Halipidae (Coleoptera) - *Tijdschrift voor Entomologie* 154: 127-133 \*

**Description of the third instar larva of *Haliphus variomaculatus* Brigham & Sanderson with notes on larvae of Nearctic Halipidae (Coleoptera)**

Bernhard J. van Vondel

The third instar larva of *Haliphus variomaculatus* Brigham & Sanderson, 1973 is described and compared with earlier described larvae of Nearctic Halipidae. A key to the known third stage larvae of Nearctic Halipidae is given. The differences between the larvae of the subgenera *Liaphus* and *Paraliaphus* are discussed. Bernhard J. van Vondel, Natural History Museum Rotterdam, p/o Roestuin 78.



Henk J.T. Weerts, Wil Borst, Natasja den Ouden, Ton Guiran, Marc. P. Hijma, Dick Mol, Andrea Otte, Jelle Reumer, Wil Roebroeks, Bjørn Smit, Thijs van Kolfshoten, Tiedo Vellinga, Peter Vos & Wim Westerhoff, 2011. Maasvlakte 2 (Port of Rotterdam), a showcase of interdisciplinary research of drowned landscapes. In: Abstracts Congres INQUA, Bern 2011 \*

## PROJECTEN bureau Stadsnatuur Rotterdam

In 2011 heeft bSR 110 projecten in opdracht uitgevoerd, waarvan de meeste met een publicatie (die niet altijd openbaar is). In de hier volgende lijst staan de projecten vermeld.

*project 0552* voor Aveco de Bondt

Grutters, M.A.J. 2011. Flora- en faunawetonderzoek Veldwijk, Ermelo deellocatie 4. bSR-notitie 0552. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

*project 0556a* voor Gemeentewerken Rotterdam, Beheer Buitenruimte

Moerland, W. 2011. Ecologische waarden op drie groene daken in Rotterdam - een verkennende studie. bSR-rapport 170. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

*project 0556b* voor Gemeentewerken Rotterdam, Beheer Buitenruimte

Baerdemaeker, A. de & S.D. Elzerman. 2011. Roofvogels in Rotterdam 2010. bSR-notitie 556b. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

*project 0556c* voor Gemeentewerken Rotterdam, Beheer Buitenruimte

Zwarte, N. de, A. de Baerdemaeker & S. Bureau Jaarsma. 2011. Vossen in Rotterdam - literatuurstudie: ecologie, voorkomen en verspreiding in de stad. bSR-rapport 176. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

*project 0556x* in eigen beheer uitgebracht

Andeweg, R.W.G. 2011. Rotterdamse orchi deen 2010. bSR-rapport 171. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

*project 0563* voor Havenbedrijf Rotterdam N.V.

Grutters, M.A.J., R.W.G. Andeweg, G. Bakker & N. de Zwarte. 2011. Beschermd en bedreigde soorten Havengebied Rotterdam 2010. bSR-rapport 158. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

*project 0564* voor Havenbedrijf Rotterdam N.V.

Grutters, M.A.J. & R.W.G. Andeweg. 2011. Meetnet grazige vegetaties haven gebied Rotterdam 2010. bSR-rapport 165. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

*project 0579* voor Gemeentewerken Rotterdam, Werf Kralingen-Crooswijk

Bakker, G. & R.W.G. Andeweg. 2011. Monitoring Flora en Fauna Kralingsche Bos – Resultaten 2010. bSR-rapport 161. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

*project 0579b* voor Gemeentewerken Rotterdam, Werf Kralingen-Crooswijk

Bakker, G. & A. de Baerdemaeker. 2011. Broedvogels van het Kralingse Bos – inventarisatie 2010. bSR-rapport 162. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

*project 0581* voor gemeente Leiden

Moerland, W. 2011. Resultaten inventarisaties 2010 Stadsnatuurmeetnet Leiden. bSR-rapport 167. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

*project 0585* voor gemeente Leiden

Moerland, W. 2011. Natuuronderzoek Aalmarkt Leiden. bSR-notitie 0585. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

*project 0590* voor projectorganisatie Maasvlakte 2, Havenbedrijf Rotterdam N.V.

Andeweg, R.W.G. & N. de Zwarte. 2011. Pilot beplanting buitencontour Maasvlakte 2. bSR-rapport 198. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

*project 0591* voor Gemeentewerken Rotterdam, Werf Charlois

Baerdemaeker, A. de., R.W.G. Andeweg & M.A.J. Grutters. 2011. Natuurmeetnet Zuiderpark - Resultaten 2010. bSR-rapport 163. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

*project 0617* voor ROTEB

Baerdemaeker, A. de & M.A.J. Grutters. 2011. Stadsduiven in Rotterdam - Stadsbrede inventarisatie 2010. bSR-rapport 166. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

*project 0619* voor Trivire Wonen

Baerdemaeker, A. de. 2011. Vleermuis- en vogelonderzoek Patersweg Dordrecht. bSR-notitie 0619. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

*project 0621* voor gemeente Leiden

Moerland, W. 2011. Advies Oostvlietpolder Leiden. bSR-notitie 0621. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

*project 0622* voor Ingenieursbureau Gemeentewerken Rotterdam

Baerdemaeker, A. de. 2011. Flora- en faunaonderzoek Aalreep Hoogvliet. bSR-notitie 0622. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

*project 0624a* voor Ingenieursbureau Gemeentewerken Rotterdam

Baerdemaeker, A. de. 2011. Vogelonderzoek Ringvaartweg 224. bSR-notitie 624a. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

*project 0624b* voor Ingenieursbureau Gemeentewerken Rotterdam

Baerdemaeker, A. de. 2011. Vogelonderzoek 's-Gravenweg 582. bSR-notitie 624b. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

*project 0630b* voor Provincie Zuid-Holland

Grutters, M.A.J. & A. de Baerdemaeker. 2011. Resultaten schouw fietspaden N470. bSR-notitie 630b. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

*project 0633* voor dS+V

Bakker, G. & N. de Zwarte. 2011. Advisering ecologische aspecten herijking RGSP2. bSR-rapport 168. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

*project 0634* voor Portaal Vastgoed Ontwikkeling

Bakker, G. 2011. Mogelijkheden vleermuisvoorzieningen Nicolaats Beetsstraat e.o.. bSR-notitie 0634. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

*project 0638* voor Ingenieursbureau Gemeentewerken Rotterdam

Andeweg, R.W.G. 2011. Beschermd muurflora Westewagenhof. bSR-notitie 0638. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

*project 0639* voor Ingenieursbureau Gemeentewerken Rotterdam

Baerdemaeker, A. de. 2011. Flora- en faunawet onderzoek Boekweitstraat. bSR-notitie 0639. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

*project 0640* voor Ingenieursbureau Gemeentewerken Rotterdam

Baerdemaeker, A. de. 2011. Flora- en faunawetonderzoek paintball-terrein Stoopweg. bSR-notitie 0640. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

*project 0641* voor Provincie Zuid-Holland  
Baerdemaeker, A. de. 2011. Flora- en faunawet onderzoek Werkterreinen N209. bSR-notitie 0641. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

*project 0641b* voor Provincie Zuid-Holland  
Bakker, G. & Baerdemaeker, A. de. 2011. Vogelinsectie Werkterreinen N209. bSR-notitie 641b. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

*project 0643* voor ProGolf  
Zwarte, N. de & Bakker, G. 2011. Ecologisch advies aanleg golfbaan DOP-NOAP – deel 1 - aanlegfase. bSR-rapport 169. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

*project 0643b* voor ProGolf  
Bakker, G. 2011. Inspectie broedende vogels noordpunt DOP-NOAP. bSR-rapport 169. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

*project 0644* voor Van Wanrooij projectontwikkeling BV  
Grutters, M.A.J. 2011. Werkprotocol Kleine modderkruiper Bruchem. bSR-notitie 0644. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

*project 0646* voor Havenbedrijf Rotterdam N.V.  
Grutters, M.A.J. & G. Bakker. 2011. Inrichting vogelvallei Maasvlakte. bSR-notitie 0646. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

*project 0648* voor gemeente Leiden  
Moerland, W. 2011. Quick scan Tuin van Noord Leiden. bSR-notitie 0648. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

*project 0649* voor gemeente Leiden  
Moerland, W. 2011. Tussentijdse rapportage Flora- en fauna wetonderzoek De Nobel Leiden. bSR-notitie 0649. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

*project 0650* voor gemeente Leiden  
Moerland, W. 2011. Flora- en faunawetonderzoek Oostvliet-polder Leiden. bSR-rapport 182. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

*project 0651* voor Provincie Zuid-Holland  
Bakker, G. 2011. Advisering Waterspitsmuis i.v.m. bestemmingplanwijziging. bSR-notitie 0651. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

*project 0652* voor Nederlandse Gasunie N.V.  
Grutters, M.A.J. 2011. Flora- en faunawetonderzoek beschermde soorten Botlekweg/Merseyweg. bSR-notitie 0652. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

*project 0653* voor gemeente Zoetermeer  
Bakker, G. 2011. Quick scan twee kavels Zoetermeerse Plas. bSR-notitie 0653. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

*project 0656a* voor Havenbedrijf Rotterdam N.V.  
Andeweg, R.W.G. & M.A.J. Grutters. 2011. Ingravingen Joulz en Stedin Dintelweg+Krabbeweg. bSR-notitie 0656a. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

*project 0656b* voor Havenbedrijf Rotterdam N.V.  
Andeweg, R.W.G. 2011. Evaluatie werkzaamheden Gasunie. bSR-notitie 0656b. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

*project 0656d* voor Havenbedrijf Rotterdam N.V.  
Grutters, M.A.J. 2011. Knelpunten flora & fauna bij aanleg containerscan. bSR-notitie 0656d. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

*project 0656e* voor Havenbedrijf Rotterdam N.V.  
Grutters, M.A.J. 2011. Flora- en faunawetonderzoek Rijndwarsweg. bSR-notitie 0656e. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

*project 0656f* voor Havenbedrijf Rotterdam N.V.  
Grutters, M.A.J. & A. de Baerdemaeker. 2011. Vleermuizenonderzoek Waalhaven Oostzijde. bSR-notitie 0656f. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

*project 0656g* voor Havenbedrijf Rotterdam N.V.  
Grutters, M.A.J. 2011. Terreinenscan Containertransferium Alblasserdam - aanvullend onderzoek. bSR-notitie 0656g. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

*project 0656h* voor Havenbedrijf Rotterdam N.V.  
Andeweg, R.W.G. 2011. Terreinenscan Dordrecht. bSR-notitie 0656h. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

*project 0656j* voor Havenbedrijf Rotterdam N.V.  
Andeweg, R.W.G. 2011. Werkinstructie kabeltracé Heijsekade. bSR-notitie 0656j. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

*project 0656k* voor Havenbedrijf Rotterdam N.V.  
Zwarte, N. de & R.W.G. Andeweg. 2011. Leidingstrook Beerweg helemaal uitgeefbaar – verkenning mogelijkheden. bSR-notitie 0656k. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

*project 0656l* voor Havenbedrijf Rotterdam N.V.  
Grutters, M.A.J. 2011. Visonderzoek ten behoeve van bagger werkzaamheden. bSR-notitie 0656l. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

*project 0657a* voor Havenbedrijf Rotterdam N.V.  
Grutters, M.A.J. 2011. Monitoring Rugstreeppad 2011 - Havengebied Rotterdam. bSR-rapport 188. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

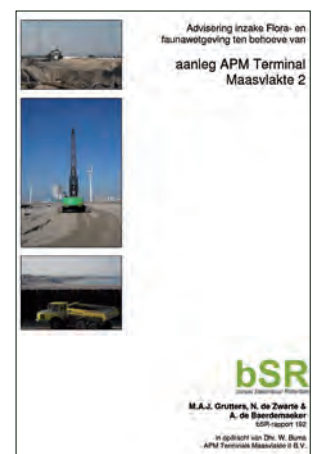
*project 0657b* voor Havenbedrijf Rotterdam N.V.  
Andeweg, R.W.G. 2011. Monitoring Groenknolorchis 2011 - Havengebied Rotterdam. bSR-rapport 189. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

*project 0660* voor Gemeente Rotterdam, deelgemeente Noord  
Zwarte, N. de. 2011. Quick scan natuurwaarden Deelgemeente Noord. bSR-rapport 179. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

*project 0662* voor gemeente Zoetermeer  
Bakker, G. 2011. Quick scan bomen Paltelaan Zoetermeer. bSR-notitie 0662. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

*project 0664* voor gemeente Leiden  
Moerland, W. 2011. Quick scan Lammenschanspark Leiden. bSR-notitie 0664. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

*project 0666* voor RBOI-Rotterdam BV  
Baerdemaeker, A. de. 2011. Flora- en faunawet onderzoek Revuldatiehotel Motorstraat. bSR-notitie 0666. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.



*project 0667* voor Royal Haskoning  
Grutters, M.A.J., R.W.G. Andeweg & G. Bakker. 2011.  
Onderbouwing quick scan Haskoning  
Maasvlakte. bSR-notitie 0667. Bureau Stadsnatuur,  
Rotterdam.

*project 0669* voor gemeente Leiden  
Moerland, W. & M.A.J. Grutters. 2011.  
Activiteitenplan beschermde soorten in plangebied De Nobel  
ten behoeve van aanvraag ontheffing Flora- en faunawet. bSR-  
rapport 175. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

*project 0670* voor RBOI-Rotterdam BV  
Baerdemaeker, A. de. 2011. Flora- en faunawetonderzoek  
Woonzorgcomplex Veldstraat. bSR-notitie 0670. Bureau  
Stadsnatuur, Rotterdam.

*project 0671* voor gemeente Leiden  
Moerland, W., M.A.J. Grutters & G. Bakker. 2011. Activiteiten-  
plan beschermde soorten in plangebied Oostvlietpolder ten  
behoefte van aanvraag ontheffing Flora- en faunawet. bSR-  
rapport 173. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

*project 0672* voor gemeente Leiden  
Moerland, W. 2011. Flora- en faunawetonderzoek Lammen-  
schanspark. bSR-notitie 0672. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

*project 0673* voor gemeente Leiden  
Moerland, W. 2011. Quick scan Dieperhout-Driestar Leiden.  
bSR-notitie 0673. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

*project 0675* voor gemeente Schiedam  
Moerland, W., A. de Baerdemaeker & M.A.J. Grutters. 2011.  
Flora- en faunawetonderzoek Sportpark A4 Schiedam. bSR-  
rapport 178. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

*project 0677* voor Havenbedrijf Rotterdam N.V.  
Bakker, G., N. de Zwarte & M.A.J. Grutters. 2011. Beheer-  
plan poelen Maasvlakte - onderhoud & monitoring en translo-  
catie Rugstreeppad (gewijzigde versie). bSR-rapport 174.  
Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

*project 0678* voor Simbra Vastgoed B.V.  
Zwarte, N. de. 2011. Flora- en faunawetonderzoek Kleine  
Haven te Haastrecht. bSR-notitie 0678. Bureau Stadsnatuur,  
Rotterdam.

*project 0682* voor Provincie Zuid-Holland  
Grutters, M.A.J. & G. Bakker. 2011. Controle broedende  
vogels Hof van Cyrene. bSR-notitie 0682. Bureau Stadsnatuur,  
Rotterdam.

*project 0684* voor Ingenieursbureau Gemeentewerken  
Rotterdam  
Baerdemaeker, A. de. 2011. Vogelonderzoek Hoogvliet-  
haven. bSR-notitie 0684. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

*project 0685* voor gemeente Leiden  
Moerland, W. 2011. Quick scan Lakenhal Leiden. bSR-notitie  
0685. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

*project 0686* voor Joulz  
Andeweg, R.W.G. 2011. Richtlijnen t.a.v. beschermde flora en  
fauna 10 – 23 kV tracé Europoort. bSR-notitie 0686. Bureau  
Stadsnatuur, Rotterdam.

*project 0687* voor Ingenieursbureau Gemeentewerken  
Rotterdam  
Baerdemaeker, A. de. 2011. Vleermuizenonderzoek  
Zwaanhalsskade. bSR-notitie 0687. Bureau Stadsnatuur,  
Rotterdam.

*project 0691* voor Ingenieursbureau Gemeentewerken  
Rotterdam  
Baerdemaeker, A. de. 2011. Inspectie Kerkuilverblijf Oranje-  
buitenpolder. bSR-notitie 0691. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

*project 0693* voor gemeente Leiden  
Moerland, W. 2011. Vervolgonderzoek Dieperhout-Driestar in  
het kader van de Flora- en faunawet. bSR-rapport 187. Bureau  
Stadsnatuur, Rotterdam.

*project 0694* voor Gemeentewerken Rotterdam, Werf  
Charlois  
Baerdemaeker, A. de & R.W.G. Andeweg. 2011. Meetnet  
Zuiderpark 2011. bSR-rapport 195. Bureau Stadsnatuur,  
Rotterdam.

*project 0695* voor Provincie Zuid-Holland  
Grutters, M.A.J., A. de Baerdemaeker & G. Bakker. 2011.  
Onderzoek Waterspitsmuis Delftse Schie. bSR-notitie 0695.  
Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

*project 0697* voor gemeente Schiedam  
Mostert, K., G. Bakker & N. de Zwarte. 2011. Vleermuis-  
onderzoek Schiedam – Opzet en resultaten inventarisatie  
2011. bSR-rapport 193. Bureau Stadsnatuur & Zoogdieren-  
werkgroep Zuid-Holland. Rotterdam & Delft.

*project 0698* voor gemeente Zoetermeer  
Bakker, G. 2011. Quick scan 15 ontwikkellocaties Rokkeveen.  
bSR-notitie 0698. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

*project 0700* voor ProGolf  
Bakker, G., R.W.G. Andeweg & N. de Zwarte.  
2011. Natuurbeheerplan GolfPark Rotterdam –  
Richtlijnen ter verhoging van de natuurkwaliteit op  
de nieuwe golfbaan in de Noordoost Abtspolder,  
Rotterdam. bSR-rapport 191. Bureau Stadsnatuur,  
Rotterdam.

*project 0701* voor gemeente Schiedam  
Moerland, W., M.A.J. Grutters 2011. Activiteitenplan  
beschermde soorten in plangebied Sportpark A4 Schiedam.  
Ten behoeve van aanvraag ontheffing Flora- en faunawet.  
bSR-rapport 177. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

*project 0702* voor gemeente Leiden  
Moerland, W. 2011. Quick scan Toussaintkadepark. bSR-  
notitie 0702. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

*project 0703* voor gemeente Schiedam  
Bakker, G. i.s.m. L. Boon (ecoFF). 2011. Quick scan nieuw  
bouwproject Nieuwland. bSR-notitie 0703. Bureau  
Stadsnatuur, Rotterdam.

*project 0703b* voor gemeente Schiedam  
Bakker, G. 2011. Activiteitenplan beschermde soorten in  
plangebied Scholenlocatie Nieuwland, Schiedam - ten behoeve  
van toetsing aan Flora- en faunawet. bSR-rapport 180. Bureau  
Stadsnatuur, Rotterdam.





- project 0705* voor Ingenieursbureau Gemeentewerken Rotterdam  
Baerdemaeker, A. de. 2011. Flora- en faunaonderzoek Begraafplaats Rozenburg. bSR-notitie 0705. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.
- project 0707* voor Bomenwacht Nederland  
Bakker, G. 2011. Quick scan locatie Brede School Boskoop. bSR-notitie 0707. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.
- project 0708* voor Ingenieursbureau Gemeentewerken Rotterdam  
Baerdemaeker, A. de. 2011. Flora- en faunawet onderzoek Spaanse Toren. bSR-notitie 0708. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.
- project 0709* voor Ingenieursbureau Gemeentewerken Rotterdam  
Baerdemaeker, A. de. 2011. Flora- en faunawetonderzoek Argonautenpark. bSR-notitie 0709. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.
- project 0710* voor Visser & Smit Hanab BV  
Andeweg, R.W.G. & N. de Zwarte. 2011. Tracé Demiwaterleiding. Richtlijnen ten aanzien van beschermde flora en fauna. bSR-notitie 0710. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.
- project 0710b* voor Visser & Smit Hanab BV  
Andeweg, R.W.G. & N. de Zwarte. 2011. Aanvullend advies tracé Demiwaterleiding. Richtlijnen ten aanzien van beschermde flora en fauna. bSR-notitie 710b. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.
- project 0711* voor Ingenieursbureau Gemeentewerken Rotterdam  
Andeweg, R.W.G. 2011. Muurflora Linker- en Rechter Rottekade. bSR-notitie 0711. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.
- project 0712* voor gemeente Leiden  
Bakker, G. & A. de Baerdemaeker. 2011. Quick scan Aalmarkt II en III. bSR-notitie 0712. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.
- project 0713* voor gemeente Leiden  
Baerdemaeker, A. de & W. Moerland. 2011. Quick scan en visonderzoek Plesmanlaan. bSR-notitie 0713. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.
- project 0714* voor gemeente Leiden  
Moerland, W. 2011. Quick scan II Tuin van Noord. bSR-notitie 0714. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.
- project 0715* voor gemeente Leiden  
Moerland, W. 2011. Tussentijdse rapportage Flora- en fauna wetonderzoek Lammenschanspark (project 0672), inclusief Lammenschansweg 134a (project 0715). bSR-notitie 0715. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.
- project 0716* voor gemeente Zoetermeer  
Bakker, G. 2011. Verkennend onderzoek beschermde natuur waarden Van Tuyllpark. bSR-notitie 0716. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.
- project 0717* voor gemeente Zoetermeer  
Bakker, G. 2011. Natuurwaardenonderzoek zuidzijde Voorweg. bSR-notitie 0717. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.
- project 0718* voor gemeente Zoetermeer  
Bakker, G. 2011. Vleermuisonderzoek Wijkpark Meerzicht . bSR-notitie 0718. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.
- project 0719* voor gemeente Leiden  
Moerland, W. 2011. Vervolgonderzoek Ffw Toussaintkade-park Leiden. bSR-notitie 0719. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.
- project 0721* voor Woonstad Rotterdam  
Baerdemaeker, A. de. 2011. Quick scan Drievriendenhof. bSR-notitie 0721. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.
- project 0722* voor gemeente Zoetermeer  
Bakker, G. 2011. Vleermuisonderzoek Van Tuyllpark. bSR-notitie 0722. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.
- project 0723* voor Trivire Wonen  
Baerdemaeker, A. de. 2011. Activiteitenplan Gewone dwerg vleermuis in plangebied Patersweg, Dordrecht - ten behoeve van toetsing aan Flora- en faunawet . bSR-rapport 186. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.
- project 0726* voor QuaWonen  
Bakker, G. 2011. Quick scan projectlocatie Prinsessenhof. bSR-notitie 0726. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.
- project 0728* voor Woonbron Ontwikkelbedrijf  
Baerdemaeker, A. de & N. de Zwarte. 2011. Quick scan Rochussenstraat, inclusief aanvullend vleermuisonderzoek. bSR-notitie 0728. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.
- project 0729* voor Hofbogen B.V.  
Moerland, W. 2011. Quick scan Station Hofplein Rotterdam. bSR-notitie 0729. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.
- project 0731* voor Ingenieursbureau Gemeentewerken Rotterdam  
Andeweg, R.W.G. 2011. Muurflora Boterdorps Verlaat. bSR-notitie 0731. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.
- project 0734* voor APM Terminals Maasvlakte II B.V.  
Grutters, M.A.J., N. de Zwarte & A. de Baerdemaeker. 2011. Advisering inzake Flora- en faunawetgeving ten behoeve van aanleg APM Terminal Maasvlakte 2 . bSR-rapport 192. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.
- project 0743* voor Taken Adviseurs en Ingenieurs  
Grutters, M.A.J. 2011. Visbemonstering watergangen buitenplaats Tulpenburg, Amstelveen. bSR-notitie 0743. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.
- project 0744* voor GKB Realisatie B.V.  
Grutters, M.A.J. 2011. Check voor jaarrond beschermde nesten op diverse locaties in Botlek. bSR-notitie 0744. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.
- project 0745* voor gemeente Leiden  
Moerland, W. 2011. Quick scan Van Voorthuizenlocatie Leiden. bSR-notitie 0745. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.
- project 0747* voor gemeente Zoetermeer  
Bakker, G. 2011. Quick scan Stadscentrum-Zuid. bSR-notitie 0747. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.
- project 0750* voor Adboma BV projectontwikkelaars  
Bakker, G. 2011. Quick scan locatie strandbadpaviljoen Langepad. bSR-notitie 0750. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.
- project 0753* voor Rotterdam Engineering BV  
Baerdemaeker, A. de. 2011. Ecologische quick scan Schermer en Beemster. bSR-notitie 0753. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.
- project 0756* voor gemeente Zoetermeer  
Bakker, G. 2011. Quick scan bomen Scheerlingvaart. bSR-notitie 0756. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.
- project 0759* voor Havenbedrijf Rotterdam N.V.  
Andeweg, R.W.G. 2011. Ffw scan Amazonehaven en Beerdam. bSR-notitie 0759. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.
- project 0760* voor Bomenwacht Nederland  
Bakker, G. 2011. Aanvullende ecologische quick scan locatie Brede School Boskoop. bSR-notitie 0760. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

## Financiën 2011

### BALANS PER 31 DECEMBER 2011

	31-12-2011	31-12-2010		31-12-2011	31-12-2010
	euro	euro		euro	euro
<b>ACTIVA</b>			<b>PASSIVA</b>		
<i>Vaste activa</i>			<i>Eigen Vermogen</i>		
Materiële vaste activa	28.172	32.292	Algemene Reserve	-23.123	48.528
	<u>28.172</u>	<u>32.292</u>		<u>-23.123</u>	<u>48.528</u>
<i>Vlottende activa</i>			Langlopende schulden	60.000	-
Vorraden	9.213	8.970	Kortlopende schulden	194.063	221.498
Vorderingen	121.505	101.182			
Liquide middelen	72.050	127.582			
	<u>202.768</u>	<u>237.734</u>			
	<u>230.940</u>	<u>270.026</u>		<u>230.940</u>	<u>270.026</u>

### WINST- EN VERLIESREKENING 2011

	Plan 2011	Verslag 2011	Verslag 2010
	euro	euro	euro
<b>BATEN</b>			
<i>Opbrengsten</i>			
Bruto marge	109.150	99.162	105.282
Overige opbrengsten	518.200	476.297	558.510
	<u>627.350</u>	<u>575.459</u>	<u>663.792</u>
Subsidies	860.500	854.161	853.639
Schenkeningen	25.000	122.954	147.459
<b>Totaal baten</b>	<u>1.512.850</u>	<u>1.552.574</u>	<u>1.664.890</u>
<b>LASTEN</b>			
Personeelslasten	1.101.700	1.108.571	1.108.610
Afschrijving vaste activa	1.300	17.084	18.502
Huisvestingskosten	189.600	193.222	181.544
Museale kosten	116.250	232.809	274.756
Algemene kosten	98.750	96.986	116.291
<b>Totaal lasten</b>	<u>1.507.600</u>	<u>1.648.672</u>	<u>1.699.703</u>
Rente baten en soortgelijke opbrengsten	-	857	1.380
Rente lasten en soortgelijke kosten	-	-808	-
<b>Resultaat uit gewone bedrijfsuitoefening</b>	<u>5.250</u>	<u>-96.049*</u>	<u>-33.433</u>
Buitengewone baten		24.398**	
<b>Resultaat</b>	<u>5.250</u>	<u>-71.651</u>	<u>-33.433</u>

\* De sterke afname van de baten kon niet met lagere lasten opgevangen worden. Hierdoor is het verlies uit de normale activiteiten opgelopen tot € 96.049.

\*\* De buitengewone baten betreft een schadeuitkering vanwege de diefstal van de hoorns van de neushoorn.